

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Att arbeta med likabehandling

En studie om hur skolor har utarbetat likabehandlingsplaner i enlighet med lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (2006:67)

Lina Almqvist och Hanna Engström

”LAU350”

Handledare: Ylva Ulfsdotter Eriksson

Examinator: Tiiu Soidre

Rapportnummer: VT07-2480-13

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen 41-60 poäng

Titel: Att arbeta med likabehandling – En studie om hur skolor har utarbetat likabehandlingsplaner i enlighet med lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (2006:67)

Författare: Lina Almqvist och Hanna Engström

Termin och år: Vårterminen 2007

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen vid Göteborgs Universitet

Handledare: Ylva Ulfsson Eriksson

Examinator: Tiiu Soidre

Rapportnummer: VT07-2480-13

Nyckelord: lag 2006:67, kränkande behandling, likabehandlingsplan, värdegrund

Syfte

Syftet med denna uppsats är att klargöra skolans och skolpersonalens skyldigheter och befogenheter då det gäller att motarbeta kränkande behandling med anledning av lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (2006:67). Huvudfrågan är hur skolor i Göteborg har utarbetat sina likabehandlingsplaner.

Metod och material

Uppsatsen består av en kvalitativ undersökning i två delar där vi i den första utför en dokumentanalys och i den andra intervjuar tre rektorer för att förtydliga det vi inte kunde utläsa i dokumentanalysen. I en teoretisk del har vi även förankrat ämnets relevans. För att analysera svaren i vår dokumentanalys använder vi oss utav komparativ, -funktionell- och läsbarhetsanalys, och för att analysera svaren i intervjuerna har vi använt oss utav en argumentationsanalytisk modell.

Resultat

Vårt resultat visar på att det råder en stor förvirring på skolorna om hur likabehandlingsplanen skall utarbetas. Ingen likabehandlingsplan levde helt upp till de kriterier som Skolverket anger i sina allmänna råd (2006).

Betydelse för läraryrket

Det är viktigt att skolan lyckas med att kombinera sitt demokratiska uppdrag med att ge eleverna en möjlighet att tillägna sig ämneskunskaper. En central aspekt är här att skolans ledning avsätter tid och resurser till kompetensutveckling för den personal som verkar i skolan så att dessa på ett förtroget sätt kan arbeta med värdegrundsfrågor i den dagliga verksamheten. Detta skulle gynna inte bara lärare i deras professionella yrkesutövning utan även elevernas utveckling till demokratiska medborgare.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte och frågeställningar.....	5
1.3 Disposition	6
2 Begreppsbestämning	7
2.1 Diskriminering	7
2.2 Mobbning och kränkande behandling	8
2.3 Aktiva åtgärder.....	8
3 Teoretisk anknytning.....	10
3.1 Skolans uppdrag i ett historiskt perspektiv	10
3.2 Värdegrund och demokrati.....	10
3.3 Kränkningar i skolan	13
4 Genomgång av regelverk och riktlinjer.....	15
4.1 Lagar och förordningar i skolan	15
4.1.1 Skollagen och Lpo94.....	15
4.1.2 Arbetsmiljölagen, Socialtjänstlagen, Brottsbalken, Grundskoleförordningen och FN:s barnkonvention	16
4.2 Lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever	17
4.2.1 Bakgrund till BeL.....	18
4.3 Riktlinjer för arbetet med likabehandlingsplaner.....	19
5 Metod och material.....	21
5.1 Dokumentanalys.....	21
5.1.1 Urval av likabehandlingsplaner.....	21
5.1.2 Genomförande av dokumentanalys.....	22
5.1.3 Analys.....	22
5.2 Intervjuanalys	23
5.2.1 Urval av intervjupersoner.....	23
5.2.2 Genomförande av intervjuer.....	23
5.2.3 Analys.....	24
5.3 Metoddiskussion.....	25
5.3.1 Reliabilitet och validitet	25
6 Resultat.....	27
6.1 Resultat av dokumentanalys.....	27
6.1.1 Sammanfattning av likabehandlingsplaner	29
6.1.2 Tolkning och diskussion av dokumentresultat	29
6.2 Resultat av intervjuer	31
6.2.1 Sammanfattning av intervjuer	33
6.2.2 Tolkning och diskussion av intervjuer	33
7 Slutdiskussion.....	35
7.1 Vidare forskning.....	36
8 Källförteckning.....	37

Bilaga 1 Lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling (2006:67)

Bilaga 2 Intervjufrågor

1 Inledning

I april 2006 antogs en ny lag, kallad *Lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever* (2006:67), i fortsättningen BeL. I propositionen till lagen (2005/06:38) står det beskrivet att lagen har tillkommit i syfte att stärka elevernas rättsskydd i frågor gällande diskriminering och annan kränkande behandling. I BeL (2006:67) står det att:

”Denna lag har till ändamål att främja barns och elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Lagen har också till ändamål att motverka annan kränkande behandling.” (2006:67 § 1)

Under vår verksamhetsförlagda utbildning har vi flertalet gånger stött på lärare och fritidspedagoger som uttryckt en oro inför BeL. Detta beror inte minst på den kritik som medierna har riktat mot skolornas arbete gällande kränkande behandling av elever. Lärarna har upplevt det som att elevernas rättigheter har stärkts på bekostnad av möjligheterna att upprätthålla ordningen i skolverksamheten. Lärarna är rädda för att bli orätt anklagade eftersom BeL enligt 19 § ger eleverna tolkningsföreträde. När vi nämnde på skolorna att vi var intresserade av att undersöka lagen närmare i vårt examensarbete fick vi ett stort gensvar. Många bad om att få ta del av arbetet och uttryckte att det skulle vara bra med ett cirkulationsexemplar på skolan. Vi upplever att det råder stor oklarhet och osäkerhet bland skolpersonalen om vad lagen egentligen innebär. I ljuset av detta anser vi det av stor vikt att man som lärare skaffar sig kunskaper om ämnet.

1. 1 Bakgrund

Vi har befunnit oss på två olika grundskolor i Göteborg under vår verksamhetsförlagda del av utbildningen. Den ena skolan ligger i ett mycket invandrantätt område med hög arbetslöshet medan den andra skolan ligger i ett lägre medelklassområde där majoriteten av de boende har helsvensk bakgrund. Trots sociala skillnader kunde vi urskilja likheter mellan de två skolorna och ett aktuellt ämne som ständigt återkom var mobbning och kränkningar. Barn, elever och skolpersonal var dagligen berörda och kände sig utsatta för allt från glåpord till knuffar och sparkar.

Alla barn har rätt till en trygg skolgång. Ingen ska behöva gå till eller från skolan med en klump i magen på grund av rädsla för att bli utsatt. Både läroplanen (Lpo 94) och skollagen (1985:1100) klargör vikten av att motverka och bekämpa kränkande behandling och trakasserier. Samtidigt får vi läsa i tidningarna om nya former av fenomenen som till exempel bötning¹, nätmobbning och kränkningar genom sms. Vi är medvetna om såväl förekomst av kränkande behandling som skolornas skyldigheter att motverka densamma och därför vill vi försöka angripa problemet på ett konstruktivt sätt. För oss betyder detta att titta närmare på i vilken grad skolorna arbetar aktivt med att komma tillrätta med problemen. I Skolverkets allmänna råd (2006) bland annat, finns det klara riktlinjer på hur skolorna i enlighet med lagen (2006:67) skall arbeta förebyggande med kränkande behandling. Trots det har

---

¹ Bland annat Göteborgs Posten har tagit upp fenomenet bötning som handlar om barn som tar efter kriminella gäng och tvingar jämnåriga att böta pengar för påhittade skulder. Man hotar de som vägrar betala med våld. (www.gp.se 2005-11-27)

Skolverket dömt tre skolor till skadestånd för kränkning av elever eftersom de inte agerat enligt de direktiv som lagen anger. Även i media har skolornas insatser ifrågasatts. Skolverkets kritik mot de tre skolorna riktade sig mot olika företeelser, men en gemensam punkt var att de hade brustit i skyldigheten att utarbeta en likabehandlingsplan vilken ses som ett centralt verktyg i det förebyggande arbetet.

Tre beslut enligt BeL

Tre skolor i Sverige har alltså dömts efter BeLs ikraftträdande den 1 april 2006. Barn- och elevombudet för likabehandling vid Skolverket har dömt huvudmännen, i de här fallen kommunerna, till skadestånd med anledning av att de brustit i skyldigheter gällande kränkande behandling. Anmälan grundar sig på lagen (2006:67).²

Gällande för alla tre skolor är att de saknade en likabehandlingsplan som motsvarar de krav som ställs enligt Skolverket. De saknade dessutom rutiner för uppföljande insatser och för hur dokumentation skall ske. I Skolverkets allmänna råd (2006)³ och *Riktlinjer för arbetet med likabehandlingsplaner* (2006) finns tydliga föreskrifter för hur likabehandlingsplanen skall utfärdas och vad den skall innehålla. Det står bland annat i de allmänna råden (2006) att likabehandlingsplanen bör ”beskriva rutiner för akuta åtgärder och uppföljande insatser och hur dessa skall dokumenteras” (s. 14). Detta saknades hos de tre berörda skolorna. Eftersom eleverna känt sig kränkta även innan det att lagen trädde i kraft borde även skolorna enligt 1 kap 2 § i skollagen⁴ ha agerat tidigare. De borde också ha tagit den berörda eleven i beaktande när de skrivit likabehandlingsplanen eftersom den skall utgå från verksamhetens behov (Skolverkets allmänna råd, 2006). Kravet på kränkande behandling måste dock ta hänsyn till bagatellartade konflikter som uppträder i vissa åldrar och kan därför inte utpeka varje konflikt som kränkande behandling. Om till exempel en person blir bemött på samma sätt som han eller hon bemöter sina kamrater kan inte personen i fråga känna sig kränkt (SOU 2004:50 s. 125). I de här fallen rörde det sig om upprepade kränkningar. Att andra elever blivit utsatta eller att den berörda eleven i fråga hade agerat aggressivt i bemötandet mot kränkningarna saknade i de här fallen betydelse.

En likabehandlingsplan är en av de aktiva åtgärder som skolan skall upprätta enligt lagen BeL. I alla tre fallen hade huvudmännen och föräldrarna haft delade åsikter om vad som faktiskt hänt, vilket belyser vikten av dokumentation.

1. 2 Syfte och frågeställningar

Arbetet kommer att bestå av en teoretisk och en empirisk del. Det övergripande syftet är att klargöra skolans och skolpersonalens skyldigheter och befogenheter då det gäller att motarbeta det som traditionellt sett har kommit att betecknas som mobbning. Med detta som

---

² Vid skrivandet av uppsatsen (vårterminen 2007) finns en likabehandlingsplan för Kärra-Rödbo skolan. Bruksskolan har ingen likabehandlingsplan på hemsidan och Lindöskolan har en likabehandlingsplan men som brister i skyldigheter enligt lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (2006:67).

³ Skolverkets allmänna råd är rekommendationer till stöd för hur författningarna (lagar, förordningar och föreskrifter) för förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning kan tillämpas. Ett allmänt råd måste utgå ifrån en författning. Det anger hur man kan eller bör handla och syftar till att påverka utvecklingen i en viss riktning och att främja en enhetlig rättstillämpning. Råden bör således följas såvida verksamheten inte kan visa att man handlar på andra sätt som leder till att kraven i bestämmelserna uppnås. (skolverket.se)

⁴ Den som verkar inom skolan skall ”aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden”. Lag (1985:1100).

grund kommer vi i form av en undersökning illustrera hur likabehandlingsplaner på grundskolor i Göteborg står sig i förhållande till relevanta riktlinjer samt hur man har utarbetat planerna. Eftersom direktiven anger att likabehandlingsplanerna skall anpassas till de enskilda lokala verksamheterna har vi anledning att tro att dessa kan skilja sig åt. Vårt mål är att besvara följande:

- I vilken utsträckning har grundskolorna i Göteborg vidtagit aktiva åtgärder i form av en likabehandlingsplan?
- Är likabehandlingsplanerna utarbetade i enlighet med de riktlinjer som Skolverket ger i sina allmänna råd (2006)?
- Är likabehandlingsplanerna anpassade till de enskilda skolornas särskilda miljöer?

1. 3 Disposition

I inledningen och bakgrunden har vi beskrivit och motiverat vårt val av ämne. Därefter har vi redogjort för vårt syfte och våra frågeställningar. I avsnittet begreppsbestämning redogör vi sedan för relevanta begrepp som förekommer i arbetet. Nästa kapitel består av en teoretisk anknytning där vi placerar BeL och fenomenet kränkningar i ett vidare perspektiv. Därefter går vi igenom ett avsnitt där vi tar upp relevanta regelverk och riktlinjer samt ger en bakgrund till lagen. I metod och material redogör vi för våra val av metoder och analyser samt beskriver hur vi har genomfört våra undersökningar. Vi beskriver här även hur vi har valt ut och förhållit oss till det material som vi har arbetat med samt redogör för dess reliabilitet och validitet. I resultatet ger vi en redogörelse för den empiriska forskningen samt tolkar och diskuterar denna. I en slutdiskussion svarar vi slutligen på våra frågeställningar och diskuterar uppsatsens resultat i förhållande till de kunskaper som vi har tillägnat oss under arbetets gång.

2 Begreppsbestämning

I det här kapitlet kommer vi att ge en förklaring till de begrepp som är centrala i vårt arbete med syfte att ge läsaren en klar bild, samt att göra det lättare att sätta sig in i ämnet.

2.1 Diskriminering

I 9-12 §§ i BeL beskrivs fyra aspekter av diskriminering: direkt diskriminering, indirekt diskriminering, trakasserier och instruktioner att trakassera. Samtliga situationer handlar om tillfällen då huvudmannen eller personal på skolan utsätter barn eller elever för kränkningar.

Direkt diskriminering

Direkt diskriminering är då ett barn eller en elev missgynnas genom att behandlas sämre än något annat barn eller elev skulle ha behandlats i en jämförbar situation och missgynnandet har samband med någon av diskrimineringsgrunderna vilka är kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning samt funktionshinder. (Olle Rimsten, 2006)

Indirekt diskriminering

Indirekt diskriminering handlar istället om då ett barn eller en elev missgynnas genom att man på skolan tillämpar en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfaringssätt som framstår som neutralt men som i praktiken särskilt missgynnar barn eller elever med visst kön, viss etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller visst funktionshinder. Detta gäller dock inte om handlandet kan motiveras av ett berättigat mål och medlen är lämpliga och nödvändiga för att uppnå målet. Förbudet mot indirekt diskriminering gäller oavsett avsikt från den diskriminerande. (Rimsten, 2006)

Trakasserier

För att kunna applicera trakasseribegreppet på de olika verksamhetsformerna som omfattar små barn, ungdomar och vuxna, varav skolplikt gäller för en stor del, så har regeringen beslutat att utvidga trakasseribegreppet i BeL. Detta eftersom kränkningar inom skolan många gånger avser andra saker än sådant som kan kopplas till diskrimineringsgrunderna. Lagen omfattar numera sex typer av trakasserier och definitionen är *ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet, och som*

1. har samband med

- *etnisk tillhörighet (etniska trakasserier),*
- *religion eller annan trosuppfattning (trakasserier på grund av religion eller annan trosuppfattning),*
- *sexuell läggning (trakasserier på grund av sexuell läggning),*
- *funktionshinder (trakasserier på grund av funktionshinder),*
- *kön (trakasserier på grund av kön).*

2. är av sexuell natur (sexuella trakasserier).

(Rimsten, 2006)

Instruktioner att diskriminera

Denna aspekt avser en situation då huvudman, rektor eller någon med motsvarande ledningsfunktion ger instruktioner till anställd personal eller uppdragstagare vid verksamheten att diskriminera ett barn eller en elev genom direkt diskriminering, indirekt diskriminering eller trakasserier. (Rimsten, 2006)

2.2 Mobbning och kränkande behandling

Eftersom det i dagligt tal är vanligt att använda sig av begreppet mobbning och detta numera ses som endast en form av kränkande behandling, så kommer vi därför här att redogöra närmare för begreppen. I Skolverkets rapport *Tillsyn av kränkande behandling* (2002) beskriver man att det råder viss oenighet kring definitionen av begreppet mobbning, men att det finns vissa kännetecken som ringar in begreppet. Det som utmärker mobbning är när ett barn eller en elev utsätts för kränkande behandling upprepade gånger under en längre tidsperiod. Enstaka kränkande handlingar är alltså inte att betrakta som mobbning. Det kan handla om fysiska, verbala eller psykosociala handlingar. Även text- och bildburna kränkningar såsom klotter brev och lappar, och på senare tid e-post, SMS och MMS, uppmärksammas i skolornas likabehandlingsplaner. Det beskrivs vidare att mobbning skiljer sig från konflikter i det att det är ett instrument för att skaffa sig makt och bekräftelse.

Enligt samma rapport är det ofta endast mobbning som ses som kränkande behandling i skolorna och de förebyggande åtgärderna som skolorna har vidtagit har dessutom främst varit inriktade på att motverka detta. Skolverkets tillsyn har dessutom visat att flera skolor anser begreppen vara synonymer och även i dagligt tal har begreppet mobbning använts som beteckning för kränkande behandling i skolan. Regeringen understryker i sin proposition (2005/06:38) att mobbningsbegreppet under senare år har kritiserats för att vara för snävt och därmed uteslutit andra former av kränkande behandling. Regeringen anser därför att lagen ska gälla "annan kränkande behandling" såsom utfrysning, utrop av tillmälen och lättare fysisk behandling; ett begrepp där mobbning ingår.

I skolans vardag inträffar ständigt små incidenter såsom småretande och knuffar i korridoren som inte utförs med onda avsikter. Rimsten (2006) menar att om sådana händelser upprepas och det barn eller den elev som utsätts uttrycker ett ogillande så kan detta däremot komma att betraktas som mobbning. Mobbning är alltså en form av kränkande behandling som inte har någon koppling till diskrimineringsgrunderna, och det faller därför inte under begreppet trakasserier enligt BeL. Mobbning innefattar alltså samma sorts uppträdande som trakasserier, dock utan någon koppling till diskrimineringsgrunderna.

2.3 Aktiva åtgärder

I propositionen (2005/06:38) talar man om vikten av ett förebyggande arbete för att verka för mänskliga rättigheter och människors lika värde. Det handlar om att öka medvetenheten och kunskapen om diskriminering och annan kränkande behandling för att kunna åtgärda dessa. Enligt BeL är varje verksamhet skyldig att vidta en rad aktiva åtgärder i form av ett målinriktat arbete vilket är det främsta medlet för att komma åt kränkningar elever emellan. I BeL beskriver man de aktiva åtgärderna:

- Huvudmannen för verksamheten är ansvarig för att det bedrivs ett målinriktat arbete för att främja barns och elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering och annan kränkande behandling. (§5)
- Huvudmannen är ansvarig för att varje verksamhet har en utarbetad likabehandlingsplan som ska syfta till att främja barns och elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering och annan kränkande behandling. I likabehandlingsplanen ska planerade åtgärder redovisas och den ska årligen följas upp. (§6)
- Huvudmannen är ansvarig för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för trakasserier och annan kränkande behandling. (§7)
- Framkommer det för någon i verksamheten det att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller annan kränkande behandling måste omständigheterna utredas och åtgärder vidtas för att förhindra detta. (§8)

3 Teoretisk anknytning

Eftersom BeL trädde i kraft för bara drygt ett år sedan finns det inte mycket skrivet om den och vi har därmed inte haft någon stor mängd litteratur att förhålla oss till. Som det står i Skolverkets allmänna råd (2006) så är kränkande behandling dock ”en fråga som hänger samman med människosyn och grundläggande demokratiska värderingar. All skollagsreglerad verksamhet skall utformas och genomföras i överrensstämmelse med dessa värderingar.” (s.9) I propositionen (2005/06:38) beskriver man också att kränkningar förr sågs som ett naturligt inslag i skolan och vi inser att skolan över tid har genomgått stora förändringar. I och med detta kommer vi att placera BeL och dess innehåll i en större kontext med syftet att skapa förståelse för dess tillkomst och relevans.

3.1 Skolans uppdrag i ett historiskt perspektiv

Kennert Orlenius (2001) blickar tillbaka i historien på skolans etik och pedagogik och han beskriver att skolan på 1800-talet främst syftade till att fostra eleverna till religion och moral. Barn och elever skulle lära sig att följa de normer och regler som gällde i vuxenvärlden och ytterst gällde det en fostran till gudstro. Till följd av flera händelser inrättades folkskolan år 1842. Bland annat uppkom det ett större krav på läs- och skrivfärdigheter i och med den begynnande industrialismen. Vidare sågs den ökande proletariseringen som ett socialt orosmoment vilket gjorde att folkskolan även kan betraktas som ett socialt projekt och en del av fattigvården. Kyrkan var rädd för att förlora kontroll över situationen och såg folkskolans verksamhet som ett medel för att kunna upprätthålla denna genom att man här kunde predika visdomens ord.

Vidare beskriver Orlenius (2001) att det år 1919 infördes en ny undervisningsplan för folkskolan. I denna angavs det hur timtalet för kristendomsämnet skulle halveras. Den pekade fortfarande på skolans fostrande uppgift, men tog avstånd ifrån en fostran som manade till samhällelig och religiös underdånighet. Successivt började så kristendomens ställning att försvagas, också till följd av att vetenskapen kom att bli allt mer accepterad. Objektivt sanna och beprövade erfarenheter skulle utgöra grunden för elevernas bildning. 1946 års skolkommision fastställde sedan att skolans främsta uppgift var att fostra demokratiska människor och kommissionen menade att den demokratiska undervisningen skulle vila på en objektiv, vetenskaplig grund.

3.2 Värdegrund och demokrati

Begreppet värdegrund aktualiseras

Roger Fjellström (2006) redogör och resonerar kring begreppen etik och moral och pekar på att etik dels är en viss studiedisciplin där man reflekterar över vad som är det ytterst goda och onda, rätta och orätta och vad som är norm och plikt, dels en speciell typ av förhållningssätt och riktlinjer vilka kan anses vara hållpunkter för berättigade ställningstaganden till centrala värde- och normfrågor. Då dessa framställs som de ”yttersta” riktlinjerna kan de berättiga både lagförslag och sociala reformer. Etiska principer talar man också ofta om och dessa kan sägas vara begreppsliga funktioner som anger hur man ytterst skall vara och handla i samvaron med andra. Moral, som ofta förknippas med etik, är i sin tur ett begrepp som kan

sågas avse individens överväganden och val i faktiska situationer sett i ljuset av etiska principer. God moral kan alltså ses som när man följer det etiska system som gäller, men här tenderar distinktionen mellan etik och moral att bli otydlig. Fjellström (2006) markerar att i verkligheten så har vi alla flera uppsättningar av värde- och normprinciper vilka också är skiftande mellan kulturer och samhällliga områden.

Tanken på etiska principer förknippas lätt med en överhöghet; här ges de yttersta riktlinjerna för handlandet. Fjellström (2006) menar att detta kan vara känsligt och i skolans värld talar man därför hellre om skolans värdegrund eller samhällets grundläggande värden. Termen värdegrund eller värdegrunden introducerades av läroplanskommittén och handlar om de värden som man ansåg skulle utgöra grunden för skolans arbete. I *Skola för bildning* (1992) skriver läroplanskommittén:

Lika tillgång till utbildning, likvärdig utbildning, grundläggande demokratiska värderingar, varje människas egenvärde, respekt för vår gemensamma miljö. Sådana värden, som även kommer till uttryck i bl. a. grundlagen, i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och i FN:s konvention om barnets rättigheter, kan kallas oförytterliga, genom att de i en given kulturkrets gäller under alla omständigheter. De kan aldrig sättas ur spel, även om de under vissa omständigheter kan te sig opraktiska, oekonomiska eller onyttiga. (Skola för bildning, s. 10)

En bra poäng med värdegrundsterminologin kan enligt Fjellström (2006) tänkas vara att värdegrundens principer bara framstår som grundläggande, till skillnad från den traditionella bild som allmänheten ger av att erbjuda de yttersta riktlinjerna. Genom att principerna är grundläggande slår de inte ut andra riktlinjer, vilket yttersta riktlinjer gör. Istället utgör de en förutsättning för vårt handlande som begränsar men inte styr det.

I de dokument och den litteratur som vi har tagit del av påpekas det ofta att styrdokumentet idag har en starkare betoning på skolans och förskolans uppgift att arbeta med värdegrundsfrågor än vad tidigare styrdokument har haft. Enligt dagens läroplaner utgör värdegrunden fundamentet för all verksamhet. (Orlenius, 2001) Med anledning av detta proklamerade år 1999 dåvarande skolminister Ingegerd Wernersson ett värdegrundsår med kopplingar även till insatser från Utbildningsdepartementet och Skolverket. Wernersson lanserade samtidigt det så kallade Värdegrundsprojektet med uppdraget att bland annat stödja och stimulera det lokala utvecklingsarbetet i förskolan och skolan under värdegrundsåret. I samband med detta påpekade skolministern att ”målen för värdegrunden i de olika styrdokumentet är tydligt och klart angivna, även om de är mycket komplexa och därmed svåra att omsätta i praktiken” (Orlenius, 2001 s. 17). En viktig pusselbit i de insatser som värdegrundsprojektet genomförde är boken *Värdegrundsboken – Om samtal för demokrati i skolan*. I förorden till denna pekar författarna på vikten av att alla elever lämnar skolan med goda kunskaper och godkända betyg, men man menar också att detta inte är tillräckligt. Vidare skriver man att om eleverna på vägen genom utbildningssystemet tappar respekten för mänskliga värden har skolan misslyckats. Skolan har i uppgift att lyfta fram de grundläggande värderingar som samhället vilar på och värdegrund, etik och moral måste präglade hela skolans verksamhet.

Värden i skolan

Kopplat till distinktionen etik och moral är också begreppen värden och normer. Orlenius (2001) menar att värden uttrycker principiella etiska ställningstaganden medan normer säger hur vi skall handla i enlighet med sådana etiska ställningstaganden. De grundläggande värderingarna styr och påverkar normerna. Men vilka är de grundläggande värdena och vilka värden och normer är det som skall gälla i skolan? I Sveriges grundlag, Regeringsformen 1 kap. § 2 står det att ”Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika

värde och för den enskilda människans frihet och värdighet”. Orlenius (2001) skriver vidare att:

Människolivets okränkbarhet och allas lika värden är grundläggande värden vilka utgör ett etiskt axiom som inte empiriskt kan beläggas. Den kan inte föras i bevis utan är uttryck för ett personligt ställningstagande och förhållningssätt, men den är också vägledande för lagstiftning. Den är förankrad i både etik och juridik. (s. 150)

I läroplanerna i sin tur står det skrivet att de värden som skolan skall gestalta och förmedla är: människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta. Detta skall ske genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande samt i överrensstämelse med den etik som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism. Här har hänvisningen till just en kristen etik dock ofta kommit att ifrågasättas. I *Värdegrundsboken* (Modigh och Zackari, 2002) beskriver man att forskare menar att det är fel att tala om en kristen etik och att det ”snarare handlar om en allmänmänsklig etik, som den kristna delar med andra kulturer och religioner” (s. 38). Man poängterar också att ”kristen etik kallas så för att kristna omfattas av den, men den är alltså inte så specifik att man måste vara kristen för att göra det”. (s. 38)

Demokrati som skolans värdegrund

I skollagen (1985:1100) står det bland annat att det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund och skolans verksamhet skall utformas i överrensstämelse med grundläggande demokratiska värderingar. Läroplanerna beskriver också inledningsvis att de vilar på demokratins grund och skall utformas utifrån demokratiska värderingar. Orlenius (2001) pekar på att denna formulering är så fundamental att den också skulle kunna sägas vara grunden för värdegrunden i skolan. Också i *Värdegrundsboken* (2002) vill författarna lyfta fram demokrati som ett övergripande värde och överideologi men här varnar författarna också för att ordet har kommit att användas så frekvent i många olika sammanhang att det därför lätt kan urvattnas. Man poängterar här att demokratin både har en form och en funktion som behöver förenas, och man skriver att demokrati som form står för en specifik stadsform och beslutsordning medan demokratins innehåll i sin tur vilar på två grundprinciper vilka är respekten för människan och människovärdet samt varje människas frihet. Formen kan sägas garantera det demokratiska innehållet som känns igen från vår grundlag.

Både Orlenius (2001) och *Värdegrundsboken* (2002) understryker att förutsättningen för demokrati är människors oenighet och olikheter. Båda betonar vikten av att arbeta med grundläggande värden i skolan men Orlenius (2002) varnar på samma gång för att ett traditionellt monotont inlärande av formella demokratiska principer och dess uppbyggnad kan få en motsatt effekt genom att skapa frustration hos eleverna. Han pekar också på en risk med att hålla fast vid de värden som folkhemstanken gav uttryck för med en idé om social ingenjörskonst därför att det finns en fara i att försöka applicera gamla lösningar på nya problem. Författarna uppmärksammar värdet av det pluralistiska samhälle som vi lever i idag och vikten av att ta vara på den mångfald av uppfattningar som finns då det är i mötet mellan människors olikheter som vi lär av varandra, utmanas och utvecklas. Man pekar på den stora möjligheten som skolorna har genom att de utgör ett naturligt forum där pluralistiska möten och samtal kan komma till stånd. I *Värdegrundsboken* (2002) markerar man att en viktig uppgift för skolan är att inom ramen för demokratiska principer ge utrymme för att föra pluralistiska samtal om värdegrunden.

Uppdraget för dagens skola

Enligt skollagen (1985:1100) skall utbildningen ge eleverna såväl kunskaper och färdigheter som främja deras harmoniska utveckling till ansvars-kännande människor och samhällsmedlemmar. I litteraturen har det dock riktats en del kritik som menar att skolan hittills inte har lyckats med att förena kunskapsförmedling med sitt demokratiska uppdrag. I *Värdegrundsboken* (2002) pekar man på att besparingarna i början av 90 talet slog hårdast mot barn och unga, och att ett exempel på detta är att kunskapsförmedlingen sattes i fokus på bekostnad av värdegrundsfrågor när de ekonomiska resurserna till skolan minskade. Nu borde emellertid förutsättningarna se bättre ut och det påpekas att det är av stor vikt att skolledningarna skapar förutsättningar för möten och samtal i sin organisation. En fråga som har kommit att diskuteras är huruvida etik och värdegrundsfrågor skall komma att utgöra ett eget ämne eller genomsyra hela verksamheten? Etik och värdegrund har kraftigt markerats i den inledande läroplanstexten men tas sedan endast främst upp i kursplanerna för religionskunskap, samhällskunskap och svenska. Det är vanligt, som man beskriver i *Värdegrundsboken* (2002), att skolorna tar upp värdegrundsfrågor på till exempel temadagar men att detta sällan ger någon varande effekt på elevers attityder och beteenden. Flera skolor har på senare tid börjat organisera värdegrunden som ett eget ämne kallat "livskunskap". I *Värdegrundsboken* påpekar författarna dock problematiken med detta då det motsäger en grundtanke om att värdegrunden främst handlar om ett förhållningssätt. Man pekar också på att regeringen i sin utvecklingsplan för förskola, skola och skola från 1999 påvisar att målen för kunskap och värdegrund måste integreras.

I skollag och läroplaner markeras det att skolan och föräldrarna har ett gemensamt ansvar för elevens utveckling. I *Värdegrundsboken* (2002) beskrivs det att familjen spelar en stor roll och de känslomässiga upplevelser som barnet får här har en stor inverkan på hur han eller hon kommer att förstå och ta till sig grundläggande värden i samhället. Barn tar i hög grad intryck av vuxnas värderingar och attityder och vidare beskrivs det att även samspelet med andra barn spelar en stor roll i utvecklingen av attityder och värderingar. För de elever som kommer ifrån en otrygg hemmiljö kan alltså skolan motverka ett dåligt inflytande. Men skolan utgör också en utmaning i sig. "I skolan möter många barn en ny värld, där man måste ta för sig, göra sin röst hörd, prestera och samtidigt försöka smälta in i ett större socialt sammanhang och skaffa vänner" (*Värdegrundsboken*, s. 25) Författarna menar också att det är i kampen om att kunna hävda sig i denna process som kränkningar lätt kan uppstå.

I en demokratisk skola där man söker fostra eleverna till demokratiska medborgare bör man så praktisera demokrati. Det handlar alltså om att förena form och funktion. Alla de möten som sker i skolan mellan människor med olika erfarenheter och bakgrunder gör skolan till en alldeles särskild mötesplats. De möten och samtal som kan komma till stånd här kan alltså med fördel tas tillvara på för att främja demokratiska värden.

3.3 Kränkningar i skolan

Kränkande behandling kan yttra sig på olika sätt och i Skolverkets allmänna råd (2006) påpekas det att det kan variera i den mån att de kan vara synliga för omgivningen eller mer dolda och subtila. Vidare skrivs det att gemensamt för all kränkande behandling är att det strider mot principen om alla människors lika värde och att kränkningar ofta är ett uttryck för makt och förtryck. En viktig ståndpunkt är att det är den enskilde personens upplevelse av att den är kränkt vilket betyder att det alltid måste tas på allvar. Oftast är det pojkars kränkningar som uppmärksammas i skolan eftersom de i större grad är fysiska. Kränkningar kan däremot yttra sig på flera olika sätt, som i form av negativa kommentarer, utfrysning, förtal och

ryktesspridning, vilket ofta är svårt för lärare att uppmärksamma i samma utsträckning som fysiska kränkningar. (Skolverket, 2006)

Varför sker kränkningar?

I Lärarförbundets yttrande *Skolans ansvar för kränkningar av elever* (SOU 2004:50) framhävs vikten av att skolan skall vara en god arbetsmiljö för både barn, ungdomar och vuxna och att kränkningar aldrig skall tolereras i skolan. Trots det inträffar ofta situationer i skolan då barn och elever tvingas ta till olika strategier för att undvika kränkningar, ofta i miljöer präglade av hierarkiska maktstrukturer och åldershierarki. (*En fördjupad studie om värdegrunden*, 2000).

Att vissa barn och elever håller sig undan från vissa platser och personer beror ofta på att de äldre eleverna på skolan har ett outtalat tolkningsföreträde varför är anledningen till att deras syn på vem som bestämmer på skolan ofta råder. Hierarkiska maktstrukturen på en skola kan även ta sig i uttryck i att man lägger skulden på den som blir kränkt; man får ”skylla sig själv”. (*Kränkande handlingar och informella miljöer*, 2002). I *En fördjupad studie om värdegrunden* (2000) menar man även att ett utav bidragen till förekomsten av kränkningar är skolans minskade resurser, exempelvis i form av nedskärning av tjänster eftersom det ofta är bristen på vuxentäthet och brister i det sociala klimatet som just bidrar till förekomsten av kränkningar på en skola.

Lena Nevander Friström beskriver i sin bok *Kränkta människor samarbetar inte* (2001) att den uppfostran och fostran som vi får i skolan och i en mängd andra sammanhang där man lär sig att vända andra kinden till inte tillhör den mänskliga naturen. En vanlig reaktion på en kränkning är istället att man vill hämnas. Hon framhäver dock att fantasierna oftast tar överhanden och att hämnden ofta hålls inombords istället för att uttryckas verbalt eller fysiskt. Vidare beskriver hon vikten av upprättelse för den som blivit kränkt. Det är oftast en offentlig upprättelse exempelvis i form av att en lärare utreder händelsen och tar situationen på allvar som bidrar till att personen kan känna upprättelse.

Informella miljöer

Kränkningar elever emellan sker ofta i informella miljöer där lärare inte är närvarande och därför inte kan intervensera eller reagera på kränkningarna (*Kränkande handlingar och informella miljöer*, 2002). Det är även i de informella miljöerna där kränkningar som handlar om kön och sexualitet ofta förekommer, såsom sexuella trakasserier. Ofta beror det på okunskap bland eleverna och man menar ofta inte att kränka personen man tilltalar med ett könsord. Lärare kan inte alltid närvara då dessa typer av kränkningar sker, däremot kan de kontinuerligt arbeta förebyggande mot kränkningar under lektionstid, såsom att ta upp genusfrågor och sexuella trakasserier i sex- och samlevnadsämnet eller att använda sig utav de resurser och förutsättningar som skolan har, som att utnyttja eventuell mångkulturalism på en skola och använda det som en mötesplats för förståelse bland elever. (*En fördjupad studie om värdegrunden*, 2000).

Formella miljöer

Vid händelse av att lärare kränker elever inträffar detta oftast istället i formella miljöer som till exempel i klassrummet. Det kan yttra sig som så att läraren skrattar åt en elev som har en redovisning eller att man osynliggör eleven genom att inte låta den komma till tals i klassrummet. Det kan även uttryckas genom att läraren förlöjligar eleven genom att fälla nedsättande kommentarer, förtalar genom nedsättande omdömen, kontrollerar genom att anmärka på personlighet eller att skuldbelägga eleven genom att alltid utse just denne som syndabock då någonting händer. (*Mobbning och människovärde*, 2001).

4 Genomgång av regelverk och riktlinjer

Vi har i tidigare kapitel sökt placera kränkande behandling i ett vidare perspektiv. Här kommer vi att ta upp gällande regelverk och riktlinjer som är relevanta för vårt arbete. Detta för att förankra arbetets relevans ytterligare. BeL innebär ökade skyldigheter för skolan att förebygga, utreda och åtgärda kränkande behandling⁵. Detta väcker också en fråga om vilka befogenheter skolan har för att tillrättavisa elever som uppträder på ett oacceptabelt sätt. Vi kommer därmed att närmare belysa även detta i kapitlet.

4.1 Lagar och förordningar i skolan

Lagar och förordningar styr arbetet mot kränkande behandling runtom i skolorna. De viktigaste är skollagen, läroplaner, Arbetsmiljölagen, Socialtjänstlagen, Brottsbalken, Grundskoleförordningen och FN:s barnkonvention. De är alla förordningar som gäller i skolan och som i grunden värnar om god arbetsmiljö, demokrati och värdegrund.

4.1.1 Skollagen och Lpo94

Skollagen (1985:1100) innefattar förskoleklass, grundskola, gymnasieskola, särskola, specialskola, sameskola, kommunal vuxenutbildning, vuxenutbildning för utvecklingsstörda och svenskundervisning för invandrare i såväl kommunala som fristående skolor. I 1 kap 2 § tredje stycket står det att:

Verksamheten i skolan skall utformas i överrensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särkilt skall den som verkar inom skolan främja jämställdhet mellan könen samt aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden. (Lag 1999:886). Vidare beskrivs det i Lpo94 i kapitlet Mål och riktlinjer att alla som arbetar i skolan skall:

- medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen,
- i sin verksamhet bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor,
- aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper och
- visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt.

Vi tycker oss kunna se en ökad medvetenhet kring problemet kränkande behandling genom att de delar av skollagen som just behandlar problemet är senare tillägg. Man kan även se detta i Lpo94 genom att då den reviderades 1998 så skärptes också rektorernas särskilda ansvar och dessa blev skyldiga att upprätta ett handlingsprogram för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling av elever och anställda. BeL har alltså tillkommit trots de tydliga bestämmelser som finns i skollagen och läroplanerna.

---

⁵ <http://www.skolverket.se/sb/d/467/a/6170>

4.1.2 Arbetsmiljölagen, Socialtjänstlagen, Brottsbalken, Grundskoleförordningen och FN:s barnkonvention

I skolan är demokrati och värdegrund viktiga begrepp då ett av skolans uppdrag handlar just om att utveckla elevernas förmåga i dessa områden. Skolan skall medverka till att den enskilda individen utvecklar känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar samt att alla i skolan skall utgå från ett demokratiskt förhållningssätt (Lpo94). BeL innebär ett stärkt skydd för barn och elever. Det innebär samtidigt tilltagna skyldigheter för skolans personal att förebygga, utreda och åtgärda alla former av kränkande behandling.

Arbetsmiljölagen (1977:1160)

Arbetsmiljölagen har som ändamål att uppnå god arbetsmiljö för såväl personal som barn och elever. Elevskyddsombud skall finnas på skolan från år sju vilka skall föra elevernas talan när det gäller arbetsmiljöfrågor. Rektorn har det övergripande ansvaret för att skolan lever upp till de krav som står i arbetsmiljölagen, som att ha en handlingsplan för hur kränkande särbehandling skall motverkas i skolan. Däremot är det arbetsgivarens skyldighet, i det här fallet kommunens, att klargöra ”att kränkande särbehandling inte kan accepteras i verksamheten”, att det skall ”finnas rutiner för att på ett tidigt stadium fånga upp signaler” samt att ”motverkande åtgärder senare skall vidtas och följas upp”. (Arbetsmiljölagen 1, 3 och 5 §§)

Socialtjänstlagen (1980:620)

Socialtjänstlagen kompletterades 1 januari 2002 med ytterligare bestämmelser. Lagen slår fast vid att den som får kännedom om något som kan innebära att ett barn far illa och socialtjänsten därmed måste ingripa bör anmäla det till nämnden. Det gäller alla vuxna (över 18 år) i samhället och även vissa myndigheter, bl. a skolan och all skolpersonal. Anmälningsskyldigheten gäller i tjänst och därefter är det upp till socialtjänsten att utreda om barnet eller eleven behöver tas om hand av eller få hjälp av socialtjänsten. (Socialtjänstlagen - vad gäller för dig från 1 januari, 2002)

Brottsbalken (1962:700)

Brottsbalken innehåller större delen av brotts- och straffbestämmelserna i Sverige, vilka gäller även i skolan. Ofta rör det sig om mindre grova brott i skolmiljön såsom avsiktliga örfilar eller knytnävsslag men polisanmälan skall alltid ske vid misstanke om överträdelse. Om de inblandade är under 12 år eller om brottet är marginellt gör man en avvägning, men varje överträdelse av lagen skall på något sätt leda till en åtgärd.

Grundskoleförordningen (1994:1194)

I grundskoleförordningen redogör man bland annat för de befogenheter som lärare i skolan har för att tillrättvisa eleverna. Den tar upp bestämmelser utöver det som står i skollagen (1985:1100). Under disciplinära åtgärder (9 §) står det att läraren skall uppmana elever som uppträder olämpligt att ändra sitt uppförande och om detta inte hjälper skall läraren kontakta elevens vårdnadshavare. Läraren får även visa ut en elev resterande tid av lektionen, eller låta eleven stanna kvar efter skolan högst en timma, då under uppsikt. I 10 § beskrivs även att vidare olämpligt uppförande skall anmälas till rektorn och hänskjutas till elevvårdskonferensen som efter kontakt med elevens vårdnadshavare skall försöka få eleven att bättra sig genom individuellt anpassade åtgärder. Om det trots detta inte blir någon bättring från elevens sida skall det anmälas till styrelsen för överväganden om lämplig åtgärd.

FN:s barnkonvention

Barnkonventionen handlar om det enskilda barnets rättigheter. Alla är berättigade till de fri- och rättigheter som anges i FN:s konvention om mänskliga rättigheter utan åtskillnad av något slag såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld (artikel 19) och även vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att disciplinen i skolan upprätthålls på ett sätt som är förenligt med barnets mänskliga värdighet (artikel 28).

4. 2 Lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever

I 1 § beskrivs det att lagen har till ändamål att främja barn och elevers lika rättigheter och har som syfte att förtydliga skolans ansvar att garantera barn och elevers trygghet i skolan. Dessutom skall den motarbeta olika former av kränkande behandling. Diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning och funktionshinder förbjuds, liksom annan kränkande behandling. Lagen skall tillämpas på all verksamhet som beskrivs i skollagen (1985:1100) vilket innebär förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, grund- och gymnasieskola samt kommunal vuxenutbildning. 3 § anger ansvarsfördelningen och beskriver att ansvaret för att man i verksamheterna följer de skyldigheter som anges i lagen ligger hos huvudmannen vilket är kommunen eller en enskild huvudman.

I 8 § beskrivs det att om någon av skolpersonalen upptäcker att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller annan kränkande behandling i samband med att verksamheten genomförs skall huvudmannen eller någon denna utser utreda situationen och vidta adekvata åtgärder. Om huvudmannen, rektorn eller annan personal inte fullföljer sina skyldigheter blir huvudmannen skadeståndsskyldig i enlighet med 15 §.

16 § anger ansvarsfördelningen och de ansvariga för att lagen efterföljs är Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning, Handikappombudsmannen och Statens skolverk, som har utsett en barn- och elevombudsman för ändamålet (BeO). Ombudsmännen har rätt att kräva uppgifter om förhållandena i verksamheten som kan vara av betydelse för tillsynen och har rätt att föra talan för den elev som önskar detta.

BeL innehåller två olika bevisregler, 18 och 19 §§, som båda föreskriver en så kallad delad bevisbörda som fördelas på olika sätt. Den första regeln gäller när en elev pekar på faktiska omständigheter och anser sig ha blivit utsatt för diskriminering, annan kränkande behandling eller repressalier av huvudman, rektor eller annan personal. Då är det huvudmannen som skall visa att detta inte har förekommit. Den andra regeln gäller när en elev visar att han eller hon blivit utsatt för trakasserier eller annan kränkande behandling av ett annat barn eller en annan elev i samband med att verksamheten genomförs. I detta fall skall huvudmannen visa att alla skäliga åtgärder för att förebygga eller förhindra behandlingen vidtagits för att undgå skadeståndsansvar.

Då det gäller skadestånd (BeL 15 §) så skiljer man mellan ”kränkning” och ”annan skada”. Rimsten (2006) förtydligar genom sin beskrivning att ”Kränkning i samband med överträdelse av diskrimineringsförbuden eller förbudet mot repressalier behandlas strängare än andra kränkningar”. (s. 98) I propositionen (2005/06:38, s.112) resonerar man kring bedömning av kränkingsnivån och man menar att bråk av en mer vardaglig karaktär barn och elever emellan inte bör leda till skadeståndsanspråk. Man menar att kränkingsersättningen

inte får leda till att föräldrar kan komma att ställa ersättningskrav för oskyldigt menade handlingar.

En tvåårig preskriptionstid gäller för skadeståndskrav som grundar sig på diskriminering som inte är trakasserier och repressalier. (21 §) För trakasserier och annan kränkande behandling från huvudmannen eller personal i verksamheten eller då dessa försummat sina skyldigheter att vidta aktiva åtgärder gäller inte preskriptionstiden. Detta eftersom många barn och unga inte orkar tala offentligt om sexuella trakasserier eller annan kränkande behandling förrän senare i livet. (prop. 2005/06:38, s.126)

4.2.1 Bakgrund till BeL

Flera myndigheter och organisationer har arbetat och arbetar för att stödja det lokala arbetet mot mobbning och kränkande behandling i skolan. Värdegrundsprojektet (1999-2000) som vi tidigare nämnt var ett nationellt skolformsövergripande värdegrundsprojekt som bland annat resulterade i två nationella värdegrundscentrum. Under 2002-2003 arbetade dessa på uppdrag av regeringen med att sprida kunskap om demokrati och värdegrundsfrågor och att göra forskning tillgänglig för kommuner och skolor. Ett annat exempel är insatser som Myndigheten för skolutveckling genomförde i samarbete med Svenska filminstitutet. Man har tagit fram flera informationsmaterial och erbjudit olika filmer, till exempel Hip hip hora! som ett pedagogiskt redskap i skolornas jämställdhetsarbete. (prop. 2005/06:38 s. 34-35)

I propositionen (2005/06:38) nämner man att man är medveten om att det pågår ett mycket engagerat och kompetent arbete i många skolor och kommuner men att detta ändå inte räcker då många undersökningar visar på att det behövs effektivare insatser mot alla former av diskriminering och kränkande behandling. Det har dessutom visat sig att kunskapen om barns och elevers rätt är dålig. Denna lag gör det dock tydligt vilka regler som gäller och gör det lättare för elever, föräldrar och personal att hitta stöd i frågor som kan uppkomma.

Sedan 1997 är alla skolor och kommuner skyldiga att upprätta skriftliga så kallade kvalitetsredovisningar (förordningen 1997:702) i vilka ska redovisas huruvida man har uppnått de nationella målen, även då det gäller kränkande behandling, och vilka åtgärder som ska vidtas om man inte gjort detta. Delar av dessa kvalitetsredovisningar blir sedan till en del av Skolverkets lägesbedömningar. Skolverkets lägesbedömning 2004 visade på att skolornas arbete med att motverka mobbning hade ökat och att mobbningen hade minskat. Man uppmärksammade därmed att ett förebyggande arbete faktiskt ger resultat. Dock visade det sig att trakasserier som till exempel grovt språkbruk, våld och rasism hade ökat. I propositionen (2005/06:38) pekar man i och med detta på att det förebyggande arbetet måste innefatta all kränkande behandling.

Man uttrycker i propositionen (2005/06:38) att barn och ungdomar utgör en särskild och ofta utsatt grupp i samhället. Tidigare fanns det sex diskrimineringslagar varav en gällde högskoleområdet, fyra arbetslivet och en vissa andra samhällsområden. Dessa utgick främst ifrån ett vuxenperspektiv och reglerade vuxnas beteenden och handlingar mot varandra. Personalen i skolan omfattades av de fyra arbetslivslagarna vilket barnen och eleverna inte gjorde. Gruppen hade alltså en svagare position än vuxna och deras rättssäkerhet var svagare än personalens. Det saknades ett starkt och effektivt skydd mot diskriminering och annan kränkande behandling för dem och därför ansåg regeringen att det var viktigt att en lag för att skydda de i verksamheterna trädde i kraft snarast möjligt.

Den diskrimineringslagstiftning som funnits har enligt propositionen (2005/06:38) kritiserats för att vara splittrad och svåröverskådlig. Regeringen utsåg därför år 2002 en kommitté med uppdraget att titta närmare på en sammanhållen diskrimineringslagstiftning (dir. 2002:11). Kommittén antog namnet diskrimineringskommittén och man fick i uppdrag att överväga en gemensam lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet

diskrimineringsgrunder och samhällsområden. År 2003 beslutade regeringen att tillkalla en särskild utredare (dir. 2003:114) med uppdrag att bland annat ge förslag på en lagstiftning som främjar lika rättigheter och motverkar diskriminering och annan kränkande behandling inom skolväsendet. Man hade också i uppgift att pröva om annan utbildning borde omfattas av regleringen. Utredningen antog namnet ”Skolansvarsutredningen” och i april 2004 la de fram betänkandet Skolans ansvar för kränkningar av elever. (SOU 2004:50) Här föreslås bland annat en ny lag om förbud mot kränkning av elever. Genom ett tilläggsdirektiv fick så diskrimineringskommittén i uppdrag att även beakta de delar av förslagen i betänkandet Skolans ansvar för kränkningar av elever (SOU 2004:50) som handlar om diskriminering av barn och elever med funktionshinder.

Hur länge som lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever kan komma att vara tillämpbar beror följaktligen på utfallet av diskrimineringskommitténs arbete. Regeringen ansåg det dock nödvändigt att snabbt införa en särskild lagstiftning som skydd mot diskriminering och annan kränkande behandling för de i skollagsreglerad verksamhet. Argumenten för ett rättsskydd för barn och elever övervägde olägenheterna med att införa ytterligare en diskrimineringslag i väntan på Diskrimineringskommitténs förslag.

4. 3 Riktlinjer för arbetet med likabehandlingsplaner

I *riktlinjer för arbetet med likabehandlingsplaner*⁶ (2006) står det att i samband med att skolorna tar emot nya barn, elever eller personal så skall det tydligt uttalas att man inte tolererar annan kränkande behandling, diskriminering eller trakasserier på grund av kön, etniska tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Man bör också få information om skolans policy och likabehandlingsplan samt bli informerad om hur man gör en anmälan och hur det hanteras. Eftersom likabehandlingsplanerna skall utgå från de lokala förutsättningarna och de behov som finns i verksamheten är det bra att göra en nulägesanalys för att kunna utforma mål för likabehandlingsarbetet och relevanta åtgärder. I Skolverkets allmänna råd (2006) beskriver man att uppföljning och utvärdering av likabehandlingsplanen skall redovisas i de kvalitetsredovisningar som skolan och huvudmannen årligen skall utarbeta. Planen skall innehålla riktlinjer för personalen om hur en utredning skall gå till samt rutiner för hur skolan skall agera om det uppstått kränkningar.

I Skolverkets allmänna råd (2006) beskriver man olika riktlinjer för innehållet i likabehandlingsplanen:

- Det skall finnas en likabehandlingsplan för varje verksamhet.
- I planen skall de åtgärder som planeras att påbörjas eller genomföras konkret beskrivas.
- Planen skall vara anpassad till den egna verksamheten.
- Planen skall årligen följas upp och utvärderas.
- Barn och elever skall finnas med i utformningen av planen.

---

⁶ http://www.skolverket.se/content/1/c4/65/63/Riktlinjer_BESK.pdf

Enligt Skolverkets allmänna råd (2006) bör planen vidare:

- tydligt uttrycka att verksamhetens ledning tar avstånd från alla tendenser till trakasserier och annan kränkande behandling och ange en tydlig ansvarsfördelning mellan rektor eller någon med motsvarande ledningsfunktion och personal,
- vara konkret och utgå från aktuell kartläggning av verksamhetens behov som utgångspunkt för planerade åtgärder under det kommande året med en tydlig koppling till varje diskrimineringsgrund,
- beskriva rutiner för akuta åtgärder och uppföljande insatser och hur dessa skall dokumenteras,
- beskriva hur barn, elever och personal skall medverka i arbetet med planen samt hur vårdnadshavare skall göras delaktiga i arbetet,
- beskriva hur planen skall göras känd och förankras i hela verksamheten och hos barns och elevers vårdnadshavare,
- innehålla en planering för personalens kompetensutveckling för att öka medvetenheten om förekomsten av och kunskap om diskriminering, trakasserier och annan kränkande behandling, och
- beskriva hur planen årligen skall följas upp, utvärderas och vid behov revideras

5 Metod och material

I kapitlet redogör vi först för vår dokumentanalys av likabehandlingsplaner och därefter behandlar vi intervjuerna. Slutligen för vi en metoddiskussion. Som vi redan nämnt skall varje skola vidta aktiva åtgärder som består av fyra olika punkter för att motverka kränkande behandling och vi har bestämt oss för att fokusera på den aktiva åtgärden likabehandlingsplan eftersom det är i denna som skolornas arbete med att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling får en konkret form och därmed till viss del blir kontrollerbart. Just syftet att analysera skolornas likabehandlingsplaner har varit vår utgångspunkt i de val vi gjort gällande metod och material.

Trost (2005) skriver att en kvalitativ studie kan vara aktuell då man är intresserad av till exempel människors sätt att resonera eller reagera, eller om man vill särskilja eller urskilja varierande handlingsmönster. Vidare skriver han att en kvantitativ studie däremot är användbar om man har som mål för sin studie att ange en frekvens av ett fenomen. Övergripande för både våra dokumentanalyser och intervjuer är att vi använder oss utav ett kvalitativt angreppssätt då vi är ute efter att skapa oss en förståelse för innehållet i skolornas likabehandlingsplaner och inte av att ta reda på hur många procent av skolorna som faktiskt har en plan.

5.1 Dokumentanalys

För att kunna sätta oss in i likabehandlingsplanernas relevans och funktion har vi analyserat flertalet offentliga dokument. Stukát (2005) skriver att då man gör en dokumentanalys, vilket även går under betäckningen text- eller innehållsanalys, så är detta ett sätt att söka kunskap på, och i ett utbildningsvetenskapligt sammanhang kan det gälla att analysera texter som rör skolans värld. För vår del handlar det om att kvalitativt läsa ut meningen i likabehandlingsplanerna och se huruvida skolorna har följt de direktiv som gäller.

5.1.1 Urval av likabehandlingsplaner

I och med att BeL är relativt ny så har vi varit tämligen begränsade då det gäller litteratur med relevans för vårt arbete. Vi började med att söka på Göteborgs Universitets biblioteksdatas GUNDA och stadsbibliotekets hemsida men insåg snart att vi mestadels var hänvisade till Skolverkets hemsida. Här har vi dock funnit relevant information som i sin tur också har hänvisat oss vidare till andra och mer direkta källor. Vi har tagit del av de styrdokument som gäller i skolan, och förutom skollag och läroplan handlar detta om Brottsbalken, Socialtjänstlagen, Arbetsmiljölagen, Grundskoleförordningen och FN:s barnkonvention. Regeringens hemsida har varit användbar till att hämta hem lagar och propositioner medan Skolverkets hemsida har gett oss publikationer och andra dokument.

Då det gäller likabehandlingsplanerna har vi valt ut dessa utefter vissa kriterier. Vi har valt att koncentrera oss på grundskolor i Göteborg och i var och en av Göteborgs 21 stadsdelar valde vi den största kommunala grundskolan, det vill säga den skola med flest antal elever. Detta har gett oss goda förutsättningar för att få överblick av läget och dessutom en möjlighet att jämföra situationen på olika skolor. Av de 21 skolorna som vi tog kontakt med var det fyra skolor som inte hörde av sig. Därför kommer vi i vår analys att utgå ifrån 17 skolor. Vi vet dock inte huruvida de övriga fyra skolorna har likabehandlingsplaner, men efter att förgäves ha sökt kontakt med dem åtskilliga gånger bestämde vi oss för att räkna dessa som bortfall.

I vår analys av likabehandlingsplanerna har vi utgått ifrån Skolverkets allmänna råd (2006) och kommentarer för arbetet med att främja likabehandling och för att motverka diskriminering och annan kränkande behandling.

5.1.2 Genomförande av dokumentanalys

De flesta dokumenten har vi laddat ner från Skolverkets och Regeringens hemsidor. En del publikationer har vi dessutom kunnat beställa i pappersform. Vi har på detta sätt försökt sätta oss in i vad BeL innebär och uppkomsten till den. Under arbetets gång har vi hela tiden stött på nya källor och hänvisningar och genom att ta del av dessa har bilden så småningom klarnat mer och mer för oss. Med den kunskap vi fått från de olika dokumenten har vi kunnat sätta oss in i och analysera skolornas likabehandlingsplaner.

Några få likabehandlingsplaner gick mycket lätt att få tag på genom de enskilda skolornas hemsidor. Resten av skolorna tog vi kontakt med antingen via e-post eller per telefon. I de allra flesta fallen var skolorna mycket hjälpsamma och försåg oss snabbt med deras likabehandlingsplan.

5.1.3 Analys

Lennart Hellspong (2001) beskriver i boken *Metoder för brukstextanalys* flera olika metoder för att närma sig och analysera texter. Han beskriver att det är kontexten tillsammans med de språkliga-, innehållsliga-, och sociala strukturerna som utgör grunddragen i en textmodell. Då vi har analyserat skolornas likabehandlingsplaner har vi tagit stöd mot tre av Hellspongs metoder för att kunna belysa och analysera dessa på bästa sätt.

Praktiskt sett så genomförde vi analysen genom att först ta fram alla likabehandlingsplaner i pappersform. Vi uppförde ett rutschema där vi ställde upp kriterierna från Skolverkets allmänna råd (2006) och skolorna mot varandra. Då vi analyserade skolornas planer i förhållande till kriterierna så angav och kommenterade vi i rutschemat huruvida skolorna levde upp till kriterierna eller inte. Detta system var översiktligt och mycket användbart. Resultatet av analyserna presenteras dock inte i denna form utan istället i löpande textform för läsbarhetens skull.

I vår tolkning och diskussion av dokumentresultat har vi använt oss utav en komparativ analys i den bemärkelsen att vi har jämfört skolornas likabehandlingsplaner mot de kriterier som Skolverket har publicerat. Här är det i första hand innehållet som vi belyser med de huvudfrågor som likabehandlingsplanerna fokuserar på. Viktigt för vår analys av likabehandlingsplanerna är också att se om dessa når sitt syfte. Därför har vi använt oss utav en funktionell analys för att relatera texternas sociala egenskaper till deras ändamål, vilket som sagt är att främja barns och elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering och annan kränkande behandling. Slutligen har vi tagit i beaktning läsbarheten, genom en läsbarhetsanalys, i framförallt likabehandlingsplanerna men också då det gäller Skolverkets allmänna råd (2006). Detta för att texterna är av stor betydelse för elevernas välbefinnande och därför skall vara lättillgängliga för både elever, föräldrar som personal på skolan. Som Hellspong (2001) skriver är det lässituationen som avgör hur texten används. Vi har därför haft i åtanke vilka texten riktar sig till och under vilka omständigheter som läsarna möter texten.

5.2 Intervjuanalys

Genom att analysera skolornas likabehandlingsplaner kan vi skapa oss en översiktlig bild av hur dessa ser ut, men för att få en klarare bild av hur planerna används i praktiken och en djupare förståelse för hur skolorna har utarbetat dessa har vi valt att också intervjua ett begränsat antal rektorer. Eftersom vi är medvetna om hur likabehandlingsplanerna bör se ut har vi kunnat rikta in oss på aspekter som för oss är svåråtkomliga genom att endast se på planerna i pappersform.

5.2.1 Urval av intervjupersoner

Eftersom vi inte har satt oss in i verksamheternas lokala förutsättningar har vi alltså inte heller kunnat utgå ifrån detta i våra val av rektorer att intervjua. Som Stukát (2005) nämner står man inför ett val när man gör en undersökning vilket handlar om att utföra undersökningen på hela eller endast en del av gruppen. Han skriver att ett stort urval ofta ger säkrare information än ett mindre, men att detta inte alltid behöver stämma. Urvalets utseende är även av stor vikt eftersom ett urval som är skevt eller subjektivt representerat inte är tillförlitligt. Vårt urvalsunderlag, alltså de 17 skolorna, är en tämligen homogen grupp; kommunala grundskolor i Göteborg. Vi bestämde oss därmed för att använda oss utav ett slumpmässigt urval vilket föll på två skolor med kvinnliga rektorer och en med en manlig rektor. Att vi har avgränsat oss till tre skolor beror på att vårt primära mål med arbetet är att se huruvida likabehandlingsplanerna på skolorna i Göteborg lever upp till de kriterier som finns och att undersöka hur skolorna har gått tillväga. Målet med intervjuerna har inte varit att de tre rektorerna skall representera alla skolor vars likabehandlingsplaner vi har studerat, utan vi har velat få en djupare bild av den utmaning som skolorna ställs inför med utarbetandet av en giltig likabehandlingsplan. Vi anser det med andra ord nödvändigt att skapa en bild och förståelse för hur man kan hantera likabehandlingsplanerna och har gjort bedömningen att intervjuer med tre rektorer på olika skolor kan ge oss detta.

5.2.2 Genomförande av intervjuer

Vi tog kontakt med rektorerna via e-post eller telefon ett par veckor innan intervjutillfällena. Rektorerna blev då informerade om att vi är lärarstudenter som i vår examensuppsats analyserar likabehandlingsplaner med anledning av den nya lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling (2006:67). Samtidigt informerade vi om att intervjuerna skulle pågå i cirka 30 minuter, att alla resultat samt allt material skulle behandlas anonymt och att intervjun inte skulle kopplas till analysen av deras likabehandlingsplan.

Vi har tagit stöd i vad Johansson och Svedner (2001) skriver i boken *Examensarbetet i lärarutbildningen* då de beskriver den strukturerade intervjun. Här skall frågeområdena och frågorna vara bestämda i förväg. Oftast är svaren öppna men det kan även förekomma frågor mer fasta svarsalternativ. Vanligen antecknar man endast svaren. Eftersom vi har varit intresserade av att förstå och sätta oss in i hur skolorna/rektorerna resonerar kring likabehandlingsplanerna har vi utfört kvalitativa intervjuer. Trost (2005) menar att då man försöker att förstå och hitta mönster hellre än att utforska en viss frekvens är en kvalitativ intervju att föredra. Vi hade ett antal färdigskrivna frågor med öppna formuleringar som vi ville ha svar på. Vi var båda med vid alla intervjutillfällen och vi förde båda anteckningar över rektorernas svar. Intervjuerna började med att vi åter igen berättade om syftet med vårt examensarbete och varför vi ville utföra intervjun. Rektorerna började snabbt berätta om sina likabehandlingsplaner och vi lät dem tala fritt i stor omfattning så länge informationen var

relevant för våra frågor. Ibland fick vi för vår egen förståelses skull förtydliga deras svar med tolkande frågor av typen ”du menar alltså att...” (Stensmo 2002). På detta sätt fick vi svar på de flesta frågorna. Ett par frågor fick vi dock ställa direkt.

Som vi tidigare nämnt är ämnet angående BeL känsligt och eftersom den är så pass ny råder det stor osäkerhet bland rektorer och personal. Trots detta var rektorerna generellt sätt positivt inställda till att svara på frågorna och intresserade av vårt val av ämne.

Etiska överväganden

Stensmo (2002) beskriver hur den utbildningsvetenskapliga forskningen skall följa Vetenskapsrådets etiska kod där bland annat individskydd i forskningen uppmärksammas. För att en studie skall svara upp mot individskydd menar Stensmo (2002) att den behöver ta hänsyn till fyra olika aspekter och detta har vi givetvis tagit hänsyn till då det gäller vår kommunikation med rektorerna. Först handlar individskyddet om information där den som intervjuar bör upplysa informanten om dennes roll i projektet och om villkor som gäller för deltagandet samt att det är frivilligt att delta. Därefter handlar det om samtycke där den som blir intervjuad måste ge sitt samtycke och själv bestämma på vilka villkor han eller hon skall delta. Konfidentialitet handlar i sin tur om att det skall vara omöjligt för utomstående att komma åt uppgifterna som ges. Slutligen handlar det om nyttjande vilket innebär att uppgifter om enskilda personer inte får användas eller utlånas för icke-vetenskapliga syften om detta inte medges av den enskilde.

För vår uppsats var detta av stor betydelse då vi intervjuade rektorerna. Eftersom ämnet är så pass känsligt ansåg vi det vara extra viktigt att ta hänsyn till de etiska aspekterna och informerade därför rektorerna vid första kontakttillfället att deras intervjuer inte skulle kopplas till den enskilda intervjun.

5.2.3 Analys

Stensmo (2002) beskriver begreppet ”fenomenologi” som läran om det som framträder/visar sig i människors medvetande, och i den fenomenologiska forskningen är det alltså människans medvetande, upplevelse och erfarenen (uppfattningar) som är i fokus. Människan kan göra språkliga utsagor av sina upplevelser och det är forskarens uppgift att studera och söka beskriva dessa utan att blanda samman utsagorna med sina egna erfarenen. Genom att utföra en intervju kan man få tillträde till en persons medvetande och skaffa sig en bild av personens upplevelser och erfarenen, och intervjun är därmed fenomenologins främsta datainsamlingsmetod. Man kan inte säga att en viss upplevelse är rätt eller fel eftersom upplevelser och erfarenen är personliga och subjektiva. I och med våra kvalitativa intervjuer ställs vi inför utmaningen att tolka informanternas subjektiva upplevelser. Vi har studerat både likabehandlingsplaner och olika skrivelser som handlar om dessa och har därmed med oss en stor förkunskap om ämnet. I och med detta har vi ställt rektorernas uppfattningar och argument mot vår förkunskap, och gjort tolkningar både i själva intervjusituationerna och i efterhand.

Då vi praktiskt skulle skriva ner våra analyser av rektorernas svar gjorde vi detta dagen efter intervjutillfällena då vi hade allt färskt i minnet. Vi utgick ifrån de frågor som vi hade med oss till rektorerna och skrev om dessa till fyra rubriker under vilka vi redogjorde för resultatet.

Som underlag i vår analys av rektorernas svar har vi använt oss utav det som Hellspong (2001) kallar den argumentationsanalytiska modellen. Vi har valt denna metod eftersom vi i vår analys kritiskt behöver ta ställning till vad texten (i vidare mening) säger genom att se på dess svaga och starka sidor. Som Hellspong (2001) beskriver tar en argumentation sig an en öppen fråga utan ett säkert svar med syftet att till exempel undersöka en ståndpunkt.

5.3 Metoddiskussion

Våra val av metoder för arbetet var inte alls självklara till en början. Vi visste inte hur tidigare forskning inom ämnet såg ut och heller inte i vilken utsträckning som sådan fanns tillgänglig.

Dokumentanalys av likabehandlingsplaner

Den första tiden ägnade vi åt att leta efter och studera relevant litteratur samt offentliga skrivelser. Detta för att skapa oss en mer kontextuell förståelse för behovet av lagen och de fenomen som den innefattar. I takt med att vi blev mer insatta och pålästa inom ämnet växte vårt val av metod fram. En kvantitativ undersökning var inte aktuell eftersom den endast hade givit oss begränsad information om huruvida skolorna vid denna tidpunkt faktiskt hade likabehandlingsplaner. Ett sådant resultat skulle inte ha någon egentlig betydelse för oss i vår kommande yrkesprofession. Istället har vi valt att ta oss an ämnet i form av en kvalitativ undersökning då detta kan ge oss en större och djupare kunskap i ämnet vilket i praktiken kan komma att ha en stor betydelse för oss i vår framtida yrkesutövning.

Intervjuer av rektorer

Efter att ha utfört dokumentanalyser på skolornas likabehandlingsplaner insåg vi att de resultat som vi hade kommit fram till inte gav oss en tillräckligt klar bild och förståelse för den utmaning som skolorna står inför i och med de nya direktiven om att upprätta en likabehandlingsplan. Detta var anledningen till att vi sökte kontakt med rektorerna för intervjuer. Det stod tydligt för oss vilken information som vi fortfarande sökte. Denna information rörde sig kring ett relativt begränsat område och var av sådan karaktär att vi bedömde att det skulle räcka med tre intervjuer för att ge oss denna djupare förståelse. Ett alternativ hade varit att antingen via e-post eller i pappersform ha nått ut med intervjufrågorna till rektorerna på samtliga skolor som varit aktuella i vårt arbete, men den tid vi hade till förfogande i kombination med en vilja att söka kvalitativa resultat avgjorde saken. Vi fick stöd i litteraturen genom det som Johansson och Svedner (2001) beskriver då de pekar på att syftet med den kvalitativa intervjun är att få den intervjuade att ge så uttömmande svar som möjligt. Vidare menar Stukat (2005) dessutom att "huvuduppgiften för det kvalitativa synsättet är att tolka och förstå de resultat som framkommer, inte generalisera, förklara och förutsäga" (s. 32).

5.3.1 Reliabilitet och validitet

Stensmo (2002) pekar på vikten av ett tillförlitligt och giltigt material då man utför studier. Han uppmärksammar även att då man samlar in data för en studie talar man om tillförlitligheten på sitt material genom begreppet reliabilitet och giltigheten på detsamma genom begreppet validitet. Trost (2005) menar vidare att reliabilitet i mycket handlar om att en mätning inte skall var utsatt för slumpinflytelser. För att skydda sig mot detta skall situationen för alla de intervjuade vara densamma och frågorna skall ställas på samma sätt. En förnyad mätning skall på så sätt alltså ge samma resultat. Begreppet validitet i sin tur handlar om hur de observationer som görs är giltiga för den verklighet man avser att studera (Stensmo 2002). Det handlar här om hur giltiga de resultat man får är liksom mätinstrumentens och undersökningsuppläggets giltighet.

Trost (2005) framhåller dock att det kan vara lite svårt att tala om reliabilitet vid kvalitativa intervjuer eftersom de kvalitativa intervjuerna förutsätter låg grad av standardisering medan man för en hög reliabilitet söker standardiserade situationer. Den kvalitativa intervjuens- och reliabilitetens förutsättningar innebär alltså en särskild

problematik. Detta har vi hanterat genom att, som vi tidigare beskrivit, använda oss utav tolkande frågor (Stensmo 2002). Trost (2005) påpekar att idéerna om reliabilitet och validitet egentligen kommer från den kvantitativa metodologin och att det kan bli problematiskt att kvantitativt försöka mäta reliabilitet och validitet vid kvalitativa studier. I samband med kvalitativa studier skall ändå intervjuer och annan datainsamling ske så att data blir relevanta och tillförlitliga.

Då det gäller våra källor är det viktigt att påpeka att den lag (2006:67) som ligger till grund för vårt arbete började gälla i april 2006 och på grund av detta finns det endast en mycket begränsad mängd litteratur som handlar om ämnet. Vi har därför i stor utsträckning fått förlita oss på skrivelser från stat och myndigheter. Vi ser problematiken gällande reliabilitet och validitet i och med denna begränsade tillgång på material eftersom det hade varit önskvärt att ställa mer giltig forskning i relation till varandra. Det är emellertid så att det material som vi har utgått från är samma material som står till skolornas och rektorernas förfogande. För att främja reliabiliteten och validiteten i vårt arbete har vi dock förhållit oss till ett kontextuellt sammanhang, det vill säga att vi har satt vårt material och de värderingar som vi stött på här i förhållande till en historisk, social och kulturell kontext.

Vi är väl medvetna om att en mindre del av litteraturen är av normativ karaktär. Detta gäller t ex *Värdegrundsboken* (2002) och Fjällström (2006) som inte bygger på empirisk forskning. När vi har behandlat materialet har vi förhållit oss till detta på ett medvetet sätt genom att redovisa den fakta som i litteraturen underbyggs av empirisk forskning. Våra dokumentanalyser och intervjuer har i kombination med den teoretiska anknytningen gett oss goda förutsättningar för att utarbeta ett tillförlitligt resultat. Som Stensmo (2002) framhåller så analyseras de texter (i vid mening) som produceras genom mänskliga verksamheter med hermeneutiska tolkningsprinciper. Dessa principer syftar till att skapa en förståelse av textens innebörd, och här handlar det om att sätta in den texten handlar om i ett sammanhang. Vi anser därmed att arbetets reliabilitet och validitet är säkrad i största möjliga mån.

6 Resultat

Vi har analyserat skolornas likabehandlingsplaner utifrån de kriterier som presenteras i Skolverkets allmänna råd (2006). Eftersom planerna har gett ganska olika utfall har vi valt att presentera resultatet utifrån de kontrollerbara kriterier som Skolverket anger. Råden anger mestadels kriterier som pekar på vad likabehandlingsplanerna bör innehålla men man redogör också för vad planen skall innehålla.

6.1 Resultat av dokumentanalys

I planen skall de åtgärder som planeras påbörjas eller genomföras konkret beskrivas (Skolverket 2006):

Ingen skola uttrycker sig direkt på detta sätt men man talar ofta om ett ”förebyggande arbete”. Tolv skolor redogör för åtgärder i syfte att motverka kränkande behandling. Här anger man inte att man ska påbörja ett visst arbete, utan istället hur skolan faktiskt arbetar. Vanliga exempel är att man genomför kompisamtal och att man har ett fungerande rastvaktsystem. Fem skolor saknar beskrivningar som har med åtgärder att göra. En av dessa skolor beskriver att ett förebyggande arbete skall innehålla utvecklingssamtal, enkäter och intervjuer men de beskriver inte hur eller att de arbetar med detta på skolan.

Likabehandlingsplanen bör tydligt uttrycka att verksamhetens ledning tar avstånd från alla tendenser till trakasserier och annan kränkande behandling och ange en tydlig ansvarsfördelning mellan rektor och eller någon med motsvarande ledningsfunktion och personal (Skolverket 2006):

Sju skolor uttrycker tydligt i sina planer att man på skolan tar avstånd ifrån alla tendenser till trakasserier och annan kränkande behandling. Dock endast i enstaka fall angav man här att det just är ledningen som tar avstånd, utan oftast uttrycker man att alla på skolan gör det. Exempel på detta är en skola som skriver att ”Alla på x-skolan tar avstånd från alla tendenser till mobbning, diskriminering och trakasserier...” Flera skolor har skrivit att ”alla på skolan skall arbeta för ett klimat fritt från kränkningar” men detta har vi dock inte bedömt som att man i enlighet med råden tydligt uttrycker att ledningen tar avstånd ifrån kränkningar.

Åtta skolor anger en tydlig ansvarsfördelning. Exempel på detta är en skola som i punktform anger ansvarsfördelning för skolledning, pedagoger och elever. I många fall står det dock att rektor har huvudansvaret men att all personal har skyldighet att agera vid händelse av kränkning. Detta har inte varit tillräckligt i vår bedömning för att vi ska kalla ansvarsfördelningen tydlig.

Likabehandlingsplanen bör vara konkret och utgå från aktuell kartläggning av verksamhetens behov som utgångspunkt för planerade åtgärder under det kommande året med en tydlig koppling till varje diskrimineringsgrund (Skolverket 2006):

Det har inte gått att utläsa huruvida de planerade åtgärderna utgår från en kartläggning av verksamhetens behov. Däremot har ingen skola angett en koppling till varje diskrimineringsgrund.

Likabehandlingsplanen bör beskriva rutiner för akuta åtgärder och uppföljande insatser och hur dessa skall dokumenteras (Skolverket 2006):

Tre skolor anger både rutiner för akuta åtgärder och uppföljande insatser samt hur dessa skall dokumenteras. En skola anger inget av detta och elva skolor anger akuta åtgärder och uppföljande insatser men saknar beskrivning för hur dokumentation skall ske. Flera av dessa 11 skolor skriver att dokumentation skall ske men detta har inte varit nog i vår bedömning. Två skolor har rutiner för akuta åtgärder men dessa handlar enbart om mobbning. I vår bedömning har vi ansett att dessa skolor ändå har rutiner för akuta åtgärder och uppföljande insatser trots sin begränsning. Dessa två skolor saknar dock beskrivningar av hur dokumentation skall ske.

Likabehandlingsplanen bör beskriva hur barn, elever och personal skall medverka i arbetet med planen samt hur vårdnadshavare skall göras delaktiga i arbetet (Skolverket 2006):

Tre skolor anger hur barn, elever och personal skall medverka i arbetet med planen. Exempel är en skola som skriver att ”varje klass arbetar med likabehandlingsplanen på lämpligt sätt utifrån elevernas mognadsnivå. Detta sker förslagsvis vid varje läsårsstart men även under pågående termin då frågorna behöver aktualiseras. Allt för att likabehandlingsplanen skall vara ett levande dokument.” 12 skolor nämner inte detta alls, medan två skolor skriver att barn, elever och personal skall medverka utan att beskriva hur.

Då det gäller vårdnadshavarnas delaktighet beskriver tre skolor hur detta skall ske och ett exempel på detta är att man skriver att likabehandlingsplanen skall tas upp till diskussion på varje föräldramöte. Resten, alltså 14 skolor, skriver antingen att föräldrarna skall hållas informerade eller endast att vårdnadshavare skall göras delaktiga i arbetet med planen. Många gånger nämns det bara att föräldrar skall kontaktas vid förekomst av diskriminering/mobbning.

Likabehandlingsplanen bör beskriva hur planen skall göras känd och förankras i hela verksamheten och hos barns och elevers vårdnadshavare (Skolverket 2006):

Fyra skolor lever helt upp till kriteriet. Ett exempel på detta är en skola som skriver: ”På skolrådsmöte informeras föräldrarepresentanterna om x-skolans likabehandlingsplan samt ges möjlighet till diskussion om dess innehåll. Övriga föräldrar görs delaktiga under föräldramöten då likabehandlingsplanen delas ut och går igenom. Deras synpunkter samlas in och dokumenteras för att tas i beaktande vid revidering av likabehandlingsplanen.”

En skola skriver att man informerar vårdnadshavare varje läsår men man talar inte om den övriga verksamheten. Resten av skolorna, 12 stycken, tar inte upp hur planen skall göras känd och förankras över huvud taget.

Likabehandlingsplanen bör innehålla en planering för personalens kompetensutveckling för att öka medvetenheten om förekomsten av och kunskap om diskriminering, trakasserier, och annan kränkande behandling (Skolverket 2006):

Endast två skolor anger planering för personalens kompetensutveckling. Här beskriver man bland annat att man i förebyggande syfte skall ta del av aktuell forskning genom seminarier, föreläsningar, kurser och litteratur. Man beskriver dessutom att man skall köpa in material inför värdegrundsarbetet på skolan.

Likabehandlingsplanen bör beskriva hur planen årligen skall följas upp, utvärderas och vid behov revideras (Skolverket 2006):

Fyra skolor lever upp till kriteriet, men en av dessa använder benämningen handlingsplan istället för likabehandlingsplan. Resten av skolorna skriver att likabehandlingsplanen skall följas upp varje år men anger inte hur. Ett exempel på detta är en skola som skriver ”planen

skall årligen utvärderas och revideras”. En sådan formulering anser vi inte lever upp till kriteriet.

6.1.1 Sammanfattning av likabehandlingsplaner

Gemensamt för alla skolornas likabehandlingsplaner är att de inledningsvis innefattar utdrag ur skollag och läroplaner som handlar om demokrati, jämställdhet, kränkande behandling och trakasserier. Därefter redogör man tydligt för olika begrepp såsom diskriminering, trakasserier, repressalier och mobbning. Genomgående för alla likabehandlingsplaner är att ingen skola har kopplat sina planerade åtgärder till diskrimineringsgrunderna. Ett annat utmärkande drag är att endast två skolor anger planering för personalens kompetensutveckling. Resultaten visar på att skolorna ofta skriver att vissa åtgärder skall vidtas men de redovisar sällan för hur detta faktiskt skall ske. Ett stort antal skolor saknar beskrivning för hur dokumentation skall ske. Det är också vanligt att man använder begreppet ”handlingsplan” synonymt med likabehandlingsplan.

6.1.2 Tolkning och diskussion av dokumentresultat

Ingen skola har konkret beskrivit i sin likabehandlingsplan de åtgärder man planerar att genomföra utan skriver istället om hur skolan faktiskt arbetar. Detta kan tolkas som att denna del av planerna är tunt utarbetad och att skolorna inte har utgått ifrån Skolverkets kriterier. Trots detta anser vi att somliga åtgärder som skolorna anger som ”förebyggande arbete” är av stor relevans. Ett exempel på detta är de skolor som uppmärksammar vikten av ett fungerande rastvaktsystem och personal i korridorerna och gemensamma utrymmen. Det ofta är just i de informella miljöerna som kränkningar sker (*En fördjupad studie om värdegrunden, 2000*⁷).

Alla skolor har citerat skollag och läroplaner då det gäller skolans ansvar angående demokrati, värdegrund och mobbning. Detta tycker vi ger en tydlig bild av skolans skyldigheter och hör väl hemma i planens utformning. Det finns dock en risk till att skolorna genom att framhäva detta tappar allt för mycket fokus från att utförligt uttrycka sina egna åtaganden vilka i enlighet med de allmänna råden (Skolverket 2006) bör vara väl anpassade till de lokala behoven.

I de allmänna råden (Skolverket 2006) skriver man att forskning visar på vikten av att just ledningen ”tydligt och konsekvent tagit ställning mot alla former av kränkande behandling” (s. 15) för att skapa en trygg miljö. Vår analys visar dock på att det endast är i enstaka fall som man uttrycker att just ledningen tar avstånd. Då man ofta istället skriver att alla på skolan tar avstånd ser vi det som att skolorna förmodligen inte har uppfattat vikten av rådet.

Då det gäller ansvarsfördelningen så har många skolor beskrivit att rektor har huvudansvaret men att all personal har skyldighet att agera vid händelse av kränkning. Som vi tidigare nämnt så anser inte vi att detta är att ange en tydlig ansvarsfördelning vilket skolverket ger direktiv om i de allmänna råden (2006). För oss framstår det som en självklarhet att rektorn har ett huvudansvar för vad som sker på skolan liksom att det är varje vuxens skyldighet att agera vid händelse av kränkning. Dessa formuleringar är viktiga och sanna men vi kan se deras begränsningar. Som pedagog och personal på en skola har man mycket kontakt med eleverna och är i första hand den som har möjlighet att lägga märke till det som sker i elevernas vardag. Skulle man då se att kränkningar eller trakasserier förekommer anser vi att en tydlig och konkret ansvarsfördelning kan skapa gynnsammare förutsättningar för att få ett snabbt stopp på problemet och samtidigt effektivisera en

---

⁷ Skolverkets publikation. (skolverket.se)

utredning. Med en konkret ansvarsfördelning minimerar man även risken att missförstånd och otydligheter uppkommer och därmed att ärendet blir fördröjt.

Som Skolverket anger bör de planerade åtgärderna i likabehandlingsplanen utgå från aktuell kartläggning av verksamhetens behov. Man poängterar här även vikten av en tydlig koppling till varje diskrimineringsgrund. Eftersom vår ambition inte har varit att ta del av skolornas kvalitetsredovisningar eller på annat sätt försöka sätta oss in i situationerna på de aktuella skolorna så kan vi inte redogöra för huruvida de planerade åtgärderna är anpassade till de lokala förutsättningarna. I propositionen (2005/06:38) till BeL beskriver man att det är viktigt att framhålla att det rör sig om en liten grupp elever som utsätter andra för hot och våld. Vidare beskriver man att bland dem som är ekonomiskt och socialt utsatta är benägenheten att utveckla negativa attityder till andra grupper på samma nivå större. Statistik i Integrationsverkets rapport (2005) visar på att boendesegregationen i Göteborg både har en socioekonomisk och en etnisk dimension. Vi anser det därmed rimligt att anta att de planerade åtgärderna i likabehandlingsplanerna bör se olika ut i Göteborgs stadsdelar och vi förväntade oss att kunna urskilja detta. Så var dock inte fallet.

Enligt Skolverkets allmänna råd (2006) bör likabehandlingsplanen beskriva rutiner för akuta åtgärder och uppföljande insatser och hur dessa skall dokumenteras. Anmärkningsvärt är här att ett stort antal skolor, 14 stycken, inte har beskrivit hur dokumentation skall ske. Elva av dessa har dock beskrivit att dokumentation skall ske. De allra flesta skolorna har alltså uppmärksammat punkten men av någon anledning inte fullföljt denna genom att utarbeta en dokumentationsbeskrivning. Vad detta beror på är för oss oklart men vi kan konstatera att kriteriet som sådant inte framstår som diffust. Konkreta riktlinjer på hur dokumentation skall ske är enligt oss en säkerhet både för elever och för personal på skolan eftersom den dokumentation som sker avslöjar både styrkor och brister i skolans agerande. Punkten går att likna vid skolornas brist med att tydligt ange en ansvarsfördelning mellan rektor och personal. Det måste finnas klara direktiv för hur dokumentation skall ske så att alla på skolan exakt vet hur de skall gå tillväga och så att ingen personal brister i sitt handlande på grund av svårfattliga direktiv.

Då det gäller hur likabehandlingsplanen bör beskriva hur barn, elever och personal skall medverka i arbetet med planen samt hur vårdnadshavare skall göras delaktiga i arbetet är det 14 skolor som inte beskriver hur elever och personal skall medverka och samma antal som inte beskriver hur föräldrar skall göras delaktiga. I Skolverkets allmänna råd (2006) talar man om vikten av elevers delaktighet i arbetet av likabehandlingsplanen. Man säger att en säker miljö i skolan är ett resultat av elevers engagemang, delaktighet och ansvarstagande. ”En verksamhet med bristande delaktighet för barn och elever löper större risk att utlösa kränkande beteenden än den verksamhet som präglas av ömsesidig respekt och möjligheter till inflytande” (s.15). I Skolverkets fördjupade studie om värdegrunden (2000) poängterar man att de elever som trivs i skolan är de som känner att de har möjlighet att påverka det som sker där. Hur väl skolorna lyckas med att skapa ett gott socialt klimat påverkar alltså förekomsten av kränkande behandling. Som man anger i propositionen (2005/06:38) bör ”planen vara levande i den meningen att den ständigt skall vara aktuell i det vardagliga arbetet” (s.89). Vikten av personalens medverkan i utformningen av likabehandlingsplanen går därmed inte att förringa enligt vår mening.

Att vårdnadshavare skall göras delaktiga i arbetet med likabehandlingsplanen understryks såväl i propositionen till lagen (2005/06:38) och Skolverkets *Riktlinjer för arbetet med likabehandlingsplaner* (2006) som i Rimstens bok *Diskriminering och kränkande behandling i skola och förskola* (2006). Man talar dock inte om någon bakgrund till detta. Lena Buckhøj-Lago (2005) uppmärksammar vikten av att föräldrar och vårdnadshavare involveras i vad som händer i skolan och menar här att en förutsättning för detta är att skolan klargör sina mål och

arbetsformer. Buckhøj-Lago pekar dessutom på att målen måste bli synliga för föräldrar och vårdnadshavare då deras möten med skolan skall kunna utgöra en demokratisk arena.

Det är endast två skolor som anger en planering för personalens kompetensutveckling för att öka medvetenheten om förekomsten av och kunskap om diskriminering, trakasserier, och annan kränkande behandling. Två viktiga aspekter som man tar upp i *Värdegrundsboken* (Skolverket 2002) är dels vikten av kompetensutveckling där skolans ledning bör se till att skapa förutsättningar för möten och samtal för sin personal, dels att en omedvetenhet eller okunnighet hos personalen om saker som makt och kön kan bidra till att reproducera hierarkiska maktstrukturer och traditionella könsmonster.

Likabehandlingsplanen bör beskriva hur planen årligen skall följas upp, utvärderas och vid behov revideras. Fyra av sjutton skolor har utformat en sådan beskrivning medan resten endast har påpekat att likabehandlingsplanen skall följas upp, utvärderas och vid behov revideras. Återigen kan vi inte urskilja någon anledning till att så få skolor har fullföljt detta eftersom direktivet för oss framgår mycket klart och tydligt.

6.2 Resultat av intervjuer

Vi kommer att presentera resultatet genom fyra underrubriker vilka representerar huvuddragen i våra frågor till rektorerna. Detta för att göra resultatet överskådligt. Gemensamt för alla tre rektorer var att de hade arbetat på sin skola i minst fyra år. Det är första gången som skolorna har upprättat likabehandlingsplaner och det råder en viss osäkerhet bland rektorerna. Trots att alla tre skolor har utarbetade likabehandlingsplaner så är inte arbetet med dessa riktigt avslutat eftersom man på skolorna hela tiden får en bättre förståelse för vad planen skall innehålla.

Underlag för utarbetandet till likabehandlingsplanerna

Gemensamt för alla tre skolor var att de i första hand hade utgått ifrån en sammanfattning av regeringens proposition (2005/06:38) till BeL kallad *Trygghet, respekt och ansvar* (2006). Då rektorerna hade blivit informerade om skyldigheten att upprätta en likabehandlingsplan beställde de detta material till sina anställda. Då alla fått en chans att läsa igenom skriften samlades man till en genomgång och diskussion. Under våren 2006 anordnade Center för skolutveckling en första grundläggande utbildning om BeL⁸. Här deltog så gott som alla skolledare i Göteborg, inklusive de tre rektorerna som vi har träffat vilka beskrev för oss att detta hade varit en värdefull hjälp.

Rektor på skola ett berättade att de började utarbeta sin likabehandlingsplan innan de allmänna råden från Skolverket (2006) gavs ut. I och med detta har man inte använt sig utav dessa. Rektorn uttryckte dock att de kommer att använda sig utav de allmänna råden (2006) i framtiden när det blir dags att revidera likabehandlingsplanen. Som underlag har man även använt sig utav den tidigare mobbningsplanen och lagt till fler förebyggande åtgärder. Skola två har i sitt underlag gått mycket efter de kriterier som anges i Skolverkets allmänna råd (2006), men kände dock att dessa inte var tillräckligt tydliga. Därmed hade rektorn på denna skola dels av nyfikenhet, dels som inspiration även tittat på flera andra likabehandlingsplaner som olika skolor redan hade utarbetat. Rektorn på skola tre hade också tagit Skolverkets allmänna råd (2006) i beaktning i arbetet.

---

⁸<http://www.goteborg.se/prod/sk/skolutvecklingsenheten/dalis2.nsf/vyPublicerade/CF9CDF22E0B33316C1257145003ECC49?OpenDocument>

Tillvägagångssätt och delaktighet

Gemensamt för de tre skolorna var att arbetet började med att rektorerna deltog i en grundläggande utbildning hos Center för skolutveckling där en jurist informerade om den nya lagen (2006:67) samt om skyldigheten att upprätta en likabehandlingsplan. Rektorn på skola ett beskrev att denne tillsammans med juristen hade diskuterat hur BeL skulle tolkas och vad planen skulle innehålla vilket hade varit till stor hjälp. Eftersom rektorn hade mer tid än övriga anställda att sätta sig in i lagen så var det i första hand denne som på egen hand utarbetade likabehandlingsplanen. På personalnivå hade några få visat intresse och dessa hade därför "varit med i tankarna" som rektorn uttryckte det, och menar att man också pratar internt. Rektorn menade att det var viktigt att ha ett utarbetat förslag innan man återkopplar och tar in elever och föräldrar i det fortsatta arbetet med planen. I efterhand har rektorn tittat på hur man går tillväga i Uddevalla kommun där man har tillsatt en arbetsgrupp med fokus på likabehandling och genom detta tagit fram en gemensam mall som alla skolor i kommunen kan använda sig utav.

På skola två hade rektorn och kuratorn utarbetat ett förslag på vad likabehandlingsplanen skulle innehålla vilket sedan gick ut till övrig personal på skolan. Dessa fick i sin tur komma med förslag och det var mest språkliga formuleringar som de uppmärksammade. Planen togs sedan upp på ett skolhusråd där två klassföräldrar från varje klass skulle medverka, men det var nästan ingen som kom till detta möte. De som trots allt var där var inte nämnvärt insatta och tyckte allt lät bra. Elevrådet skall inom kort även titta på planen och säga vad de tycker och den skall dessutom förankras i klasserna.

Rektorn på skola tre beskrev att rektorerna inom stadsdelen hade träffats och utarbetat ett form av "skal" som varje skola skulle fylla med sitt eget material. Skalet presenterades sedan i ledningsgruppen. Enligt rektorn var inte övrig personal intresserade av att medverka i utarbetandet av planen utan ville endast se den färdiga produkten. Därför fortsatte rektorn med att färdigställa planen. Den färdigställda versionen presenterades för ledningsgrupp, trygghetsteam, brukarråd (föräldrar) och elevrådet för de äldre eleverna (år 6-9). Det var endast brukarrådet som efterlyste en ändring vilken var att göra ett tillägg vid händelse av att en lärare trakasserar en elev. Inför planens revidering kommer även de yngre elevernas (år 1-5) åsikter att efterfrågas.

Anpassning till lokala behov

Då det gäller att anpassa likabehandlingsplanen till skolans lokala behov och förutsättningar menar rektorn på skola ett att detta "sker per automatik". Rektorn förtydligade genom att förklara att om man jobbar på en skola så finns man i en verklighet som gör att likabehandlingsplanen automatiskt blir lokalt anpassad, och jämförde med vilka svårigheter man skulle ställas inför om man skulle utarbeta en likabehandlingsplan för en annan skola. Rektorn menade att de lokala förutsättningarna på skolan är så pass gynnsamma att direktivet i praktiken inte gör någon skillnad för skolan.

Rektorn på skola två förklarade angående ämnet att skolan i år sju går ifrån att utgöra en klass i varje år till att omfatta sex klasser i varje år. Detta är för att skolan tar emot ett stort antal elever från andra skolor. Dessa skolor ligger i områden med stora socioekonomiska skillnader och med ambitionen att främja integration och likabehandling skapar man nya klasser där etnicitet och sociala skillnader blandas. Rektorn beskrev även att särskolan tillsammans med år tre sätter upp en teaterpjäs varje år vilket hjälper till att i ett tidigt stadium motverka diskriminering på grund av funktionshinder.

Rektorn på skola tre uttryckte självkritik då vi ställde frågan. Rektorn menade att det på ytan verkar som att de inte har problem med till exempel rasism, men att om man skrapar lite på ytan så skulle man möjligtvis kunna hitta saker som annars inte framträder tydligt.

Likabehandlingsplanen som ett levande verktyg i den dagliga verksamheten

Alla tre skolor har i sina likabehandlingsplaner angett ett antal planerade åtgärder vilka man arbetar med i syfte att motverka kränkande behandling. På detta sätt menar skolorna att man arbetar med likabehandling i den dagliga verksamheten. Rektorn på skola ett exemplifierade detta med att beskriva hur man trots kritik fortsatte med könsintegrerad gymnastikundervisning. Röster hade höjts på skolan som hävdade att flickorna skulle gynnas genom att slippa undervisningen tillsammans med pojkarna, men rektorn menade i sin tur att detta inte gick i linje med likabehandling och att flickorna snarare skulle missgynnas av detta eftersom de då inte skulle lära sig att ta plats bland pojkarna.

Rektor två uttryckte en osäkerhet och menade att man har för avsikt att implementera planen på ett tydligare sätt i verksamheten i och med den revidering som skall komma att ske. Då är tanken att elever och föräldrar skall få möjlighet till större inflytande.

Rektorn på skola tre uttryckte efter en stunds fundering att man ännu inte använder likabehandlingsplanen som ett levande verktyg med anledning av att BeL är relativt ny och man inte har kommit igång ordentligt ännu.

6.2.1 Sammanfattning av intervjuer

Gemensamt för de tre skolorna var att man började sitt utarbetande av likabehandlingsplanerna med att sätta sig in i sammanfattningen av regeringens proposition (2005/06:38) till BeL, kallad *Trygghet, respekt och ansvar* (2006). Skolorna var förtroagna med de allmänna råden från Skolverket (2006) men skola ett hade inte tagit dessa i beaktning då man började sitt arbete med att utforma likabehandlingsplanen innan dessa hade publicerats. Alla tre skolor hade också tagit hjälp av de kunskaper om ämnet som juristen från Center för skolutveckling bidrog med. Det är rektorerna på skolorna som i första hand har utarbetat planerna med viss hjälp från kurator och ledningsgrupp. Det är först i ett senare skede som övrig personal gjorts delaktig och fått ge sina åsikter. Detsamma gäller för de fall då elever och föräldrar informerats om planen. Det var däremot endast rektorn på skola två som på ett konkret sätt kunde beskriva hur man gjort lokala anpassningar i planen.

6.2.2 Tolkning och diskussion av intervjuer

Skolorna har som sagt i första hand utgått ifrån *Trygghet, respekt och ansvar* (2006) då de utarbetat sina likabehandlingsplaner. Detta ser vi som problematiskt eftersom skriften i första hand beskriver lagen som sådan och inte specifikt tar upp vad likabehandlingsplanen skall innehålla eller hur den skall utarbetas. I vår mening krävs det att man använder sig utav tydliga riktlinjer som till exempel de allmänna råden från Skolverket (2006) eller *Riktlinjer för arbetet med likabehandlingsplaner* (2006), även dessa från Skolverket, för att kunna framställa en likabehandlingsplan som är hållbar för verksamheten. Rektorn på skola två uttryckte dock att de allmänna råden (2006) kan upplevas som otydliga, vilket pekar på att osäkerheten är stor och att det finns ett behov utav ett starkare stöd. Ett vidare tecken på att det råder osäkerhet är att rektor ett och tre tydligt uttrycker ett behov av en ”mall” vilken varje skola skulle kunna fylla med det som är relevant för den lokala verksamheten.

Rektorerna på skola ett och tre uttryckte att de var mycket nöjda med de antimobbingsplaner och det tidigare arbete med att förhindra mobbning som förekommit på skolorna. Detta tidigare arbete har självklart ett stort värde och skall inte glömmas bort, men vi ser en risk att just den formen av diskriminering som betecknas som mobbning blir alltför framträdande på bekostnad av resterande innehåll i likabehandlingsplanen. Ett exempel på detta är att ingen skola har kopplat sina planerade åtgärder till någon av de fem diskrimineringsgrunderna.

Eftersom likabehandlingsplanen skall beskriva hur barn, elever och personal skall medverka i arbetet med planen och att vårdnadshavare skall göras delaktiga i arbetet så ser vi en brist hos alla tre rektorer då dessa själva först utarbetat ett förslag och därefter låtit elever, personal och vårdnadshavare uttrycka sig i saken. Trots att det i ett senare skede har getts utrymme för att bidra med åsikter anser vi att en tidigare chans till delaktighet skulle ha gynnat likabehandlingsplanens utformning. Detta eftersom elevernas, personalens och vårdnadshavarnas erfarenheter är värdefulla och förmodligen skulle kunna bidra till en starkare lokal anpassning. Då det gäller en anpassning av likabehandlingsplanen till skolans särskilda miljö så utmärker sig rektorn på skola två då denne beskriver den hänsyn man tagit till de stora olikheter mellan elever som finns på skolan. Vi har ställt oss frågan varför de andra rektorerna inte tagit denna hänsyn. Beror det på att elevgruppen ser annorlunda ut? Är den mer homogen? Även om detta är fallet så skall det inte ha någon betydelse eftersom varje skola skall förhålla sig till sin egen situation och faktiskt göra en lokal anpassning.

Då det gäller likabehandlingsplanen som ett levande verktyg i den dagliga verksamheten ger alla rektorer vi intervjuat uttryck för en osäkerhet och menar att en de skall implementera planen i och med nästa revidering. Vi ser en problematik i kriteriet eftersom det är relativt svårtolkat. Är planen en del av den dagliga verksamheten i och med att skolorna dagligen arbetar med de planerade åtgärderna eller handlar det egentligen om att planen skall göras mer åskådlig, diskuteras och användas med konkret? I sammanfattningen av Regeringens proposition (2005/06:38) *Trygghet, respekt och ansvar* vilken skolorna i första hand har tagit stöd i står det att planerade åtgärder skall redovisas och att planen skall fungera som ett levande dokument genom att vara åtgärdsinriktad och ständigt hållas aktuell. Detta är i vår mening ett oklart budskap och vi förstår rektorernas osäkerhet. Efter att vi har tagit del av litteratur och aktuella skrivelser om ämnet har vi fortfarande inte lyckats skapa oss en klar bild över vad kriteriet egentligen innebär i praktiken. En tanke är att kriteriet uttrycks på detta diffusa sätt för att ge skolorna möjlighet till en tolkning som passar in på verksamheten.

7 Slutdiskussion

Vi har i detta arbete tittat närmare på skolornas uppdrag att arbeta med likabehandling med anledning av BeL, eller den nya lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (2006:67). Genom att sätta oss in i litteratur och styrdokument, analysera olika skolors likabehandlingsplaner samt intervjua rektorer har vi fått en aktuell bild av den utmaning som skolorna står inför. Vi har genom den teoretiska anknytningen uppmärksammat att den demokratiska grund som skolverksamheten vilar på är tydligt uttryckt i styrdokumenten och att skolans arbete med värdegrunden har kommit att betonas allt starkare. Likväl som eleverna behöver tillägna sig ämneskunskaper behöver skolan rusta eleverna för att på ett demokratiskt och etiskt sätt kunna förhålla sig till och leva i ett pluralistiskt samhälle. Det är centralt i ett demokratiskt samhälle att visa respekt för alla människors lika värde och där hör alltså inte diskriminering och kränkningar hemma. Lagen (2006:67) förtydligar skolans ansvar att motverka sådana negativa tendenser och skall också skydda eleverna. De likabehandlingsplaner som skolorna nu är skyldiga att upprätta visar på ett konkret sätt hur skolorna praktiskt skall gå tillväga i arbetet.

Frågeställningar

Vi kommer här att diskutera våra frågeställningar i två delar. Den första delen handlar om i vilken utsträckning som skolorna i Göteborg har utarbetat likabehandlingsplaner och huruvida dessa är utarbetade i enlighet med de riktlinjer som Skolverket anger i sina allmänna råd (2006). Resultatet visade här på att 17 av de 21 utvalda skolorna hade en likabehandlingsplan. Medan detta var lätt fråga att få svar på var det svårare att uttyda innehållet i skolornas likabehandlingsplaner. Det schema som vi använde oss utav var dock till stor hjälp då vi analyserade innehållet i planerna. Genom detta schema kunde vi se att skolorna i olika grad levde upp till kriterierna. Ingen skola levde helt upp till kriterierna och ingen skola brast heller på alla punkter. Det som skolorna oftast brast i var att beskriva hur dokumentation skall ske, hur elever, personal och vårdnadshavare skall involveras, planering för personalens kompetensutveckling, hur planen skall följas upp och eventuellt revideras och hur den skall göras känd och förankras i verksamheten. Vi drar därmed slutsatsen att ingen skola helt levde upp till Skolverkets kriterier (2006).

Den andra delen av våra frågeställningar handlar om huruvida likabehandlingsplanerna är anpassade till de enskilda skolornas särskilda miljöer. Som vi redan har beskrivit kunde vi inte utläsa detta kriterium genom att analysera likabehandlingsplanerna och vi tog därför med oss frågan till de rektorer som vi intervjuade. Här var det endast en rektor som kunde motivera en anpassning till den särskilda miljön på skolan. Vi inser att detta resultat inte är representativt för skolorna i Göteborg i allmänhet eftersom vi begränsade oss till ett urval på endast tre rektorer att intervjua. Däremot ger det oss ändå en idé om svårigheten för skolorna att tolka och förhålla sig till relevanta direktiv.

Genom att intervjua rektorerna förstod vi att skolorna främst hade utgått från den förenklade propositionen (2005/06:38) då de utarbetade sina likabehandlingsplaner. Eftersom denna inte ger några konkreta direktiv på vad planerna skall innehålla kan en teori vara att just detta är orsaken till bristerna i planernas innehåll.

Vi har förstått att BeL kom plötsligt och att skolorna inte var beredda på vad den kom att innebära i praktiken. Skolorna behövde snabbt utarbeta en likabehandlingsplan och detta kom att skapa en oro vilket kan vara en av anledningarna till att lagen har väckt så starka reaktioner.

Lokal anpassning

Som vi tidigare har beskrivit i vårt resultat uttrycker rektorerna på skola ett och tre ett behov av en form av mall som stöd i utarbetandet av likabehandlingsplanerna. Vi kan se fördelarna med detta men också en risk i att planerna skulle kunna få en alltför snarlik utformning och därmed inte vara anpassade till de enskilda skolornas särskilda miljöer. I *Riktlinjer för arbetet med likabehandlingsplaner* (2006) får skolorna upplysningen om att de med fördel kan göra en nulägesanalys i syfte att göra en lokal anpassning av planen. Vi ser fördelarna med ett sådant arbete men inser också att detta innebär ännu en tids- och resurskrävande uppgift. Skolorna skulle som stöd i sin nulägesanalys med fördel kunna använda sig utav den kvalitetsredovisning som de årligen utformar men detta är heller inte oproblemiskt då likabehandlingsplanen skall ingå i denna. Det är inte konstigt om det tar ett tag för skolorna att utarbeta rutiner för en lokal anpassning av likabehandlingsplanerna.

Den kunskap som vi har tillägnat oss om skolornas åliggande att upprätta likabehandlingsplaner och de frågor som detta också väcker kommer att vara ett otvivelaktigt stöd för oss i vår professionella roll som lärare.

Värden och normer synliggörs

Vi inser även att lagen har kommit att innebära en utmaning i det att den synliggör de värden och normer som skolan behöver förhålla sig till i enlighet med det demokratiska uppdraget. Det räcker inte längre med att hänvisa till etiska principer som att man inte får slåss, retas eller på något annat sätt kränka någon annan. Skolan behöver nu även konkretisera detta arbete i form av en likabehandlingsplan. Vi anser att en förutsättning för att lärarna skall kunna känna trygghet i sin profession och kunna arbeta med de frågor som lagen aktualiserar är att de får en ökad medvetenhet och kunskap om diskriminering och annan kränkande behandling. Detta innebär att ledningen på skolan avsätter tid och resurser för diskussioner och kompetensutveckling. Vikten av just kompetensutveckling betonas även i Skolverkets allmänna råd (2006) och planerad kompetensutveckling skall enligt dessa råd, som vi tidigare redogjort för, även redovisas i likabehandlingsplanerna.

Som vi skrev i inledningen så har flera av de lärare som vi har kommit i kontakt med uttryckt en oro inför lagen och menat att den har tillkommit i syfte att ”sätta dit lärare”. Vi uppfattar detta som att många har känt sig misstrodda i sin yrkesutövning. Efter att ha satt oss in i ämnet har vi dock insett att tillkomsten av BeL har varit av stor vikt med anledning av de betydande skillnader som fanns mellan vuxnas och barns/elevs skydd mot diskriminering och kränkande behandling. Som vi tidigare beskrivit så var läget innan BeL som sådant att vuxna omfattades av både diskrimineringslagar och arbetslivslagar men eftersom dessa utgick ifrån ett vuxenperspektiv så stod barnen i en svagare position. Barnens och elevernas rättssäkerhet var med andra ord svagare än personalens. Med detta som bakgrund är det lätt att förstå att det inte handlar om någon misstroendeförklaring utav lärarna. I ett demokratiskt samhälle har rättssäkerheten en betydande roll och den skall givetvis omfatta såväl barn och elever som vuxna.

7.1 Vidare forskning

Vårt arbete har visat på att det inte finns någon tidigare forskning kring BeL och likabehandlingsplaner. Detta är dock inte förvånande med tanke på den korta tid som lagen (2006:67) har varit gällande. För den som är intresserad av ämnet finns det alltså ett stort område öppet att ta sig an. För vår egen del ligger intresset främst i att undersöka vad ledarrollen samt de attityder som finns på skolan har för betydelse i utarbetandet av skolans likabehandlingsplan.

8 Källförteckning

Böcker

- Buckhøj-Lago, Lena (2005) *Utvecklingssamtal –perspektiv och genomförande*. Stockholm: Ekelunds förlag AB.
- Fjellström, Roger (2006) *Lärares yrkesetik*. Lund: Studentlitteratur.
- Hellspong, Lennart (2001) *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Höistad, Gunnar (2001) *Mobbning och människovärde*. Stockholm: Gothia.
- Johansson, Bo & Svedner, Per Olof (2001) *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget.
- Nevander Friström, Lena (2001) *Kränkta människor samarbetar inte*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Orlenius, Kennert. (2001) *Värdegrunden –finns den?*. Stockholm: Runa förlag.
- Rimsten, Olle. (2006) *Diskriminering och annan kränkande behandling –i skola och förskola*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Stensmo, Christer (2002) *Vetenskapsteori och metod för lärare – en introduktion*. Uppsala: Kunskapsförlaget.
- Stukát, Staffan (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Trost, Jan (2005) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Zackari, G & Modigh, F (2002) *Värdegrundsboken. Om Samtal för demokrati i skolan*. (Utbildningsdepartementets värdegrundsprojekt). Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Lagar

- Arbetsmiljölagen 1977: 1160
- Brottsbalken 1962:700
- FN:s konvention om barns rättigheter
- Förordning om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m. 1997:702
- Grundskoleförordningen 1994:1194
- Lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever*. 2006:67
- Skollagen 1985:1100
- Socialtjänstlagen 1980:620
- Sveriges grundlag, Regeringsformen SFS 1974:152

Övrigt

- En sammanfattning av Regeringens proposition (2005/06:38) *Trygghet, respekt och ansvar*. Integrationsverkets rapport (2005)
- Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)*. (1998). Stockholm: Utbildningsdepartementet, Fritzes.
- Rapport integration (2005) Integrationsverket
- Regeringens proposition (2005/06:38) *Trygghet, respekt och ansvar –om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever*.
- Skolverket (2006) *Allmänna råd och kommentarer – för arbetet med att främja likabehandling och för att motverka diskriminering och annan kränkande behandling*.

Skolverket (2000) *En fördjupad studie om värdegrunden – om möten, relationer och samtal som förutsättningar för arbetet med de grundläggande värdena.*

Skolverket (2002) *Kränkande handlingar och informella miljöer – elevperspektiv på skolans miljöer och sociala klimat.*

Skolverket (2004) *Lägesbedömning.*

Skolverket (2006) *Riktlinjer för arbetet med likabehandlingsplaner.*

Skolverket (2002) *Tillsyn av kränkande behandling.*

SOU 1992:94 *Skola för bildning.* Huvudbetänkande av läroplanskommittén.
Utbildningsdepartementet. Stockholm: Allmänna Förlaget.

SOU 2004:50 *Skolans ansvar för kränkningar av elever.*

World Wide Web

<http://www.gp.se> 2005-11-27 (Hämtat 2006-04-23)

<http://www.skolverket.se/sb/d/467/a/6170> (Hämtat 2006-04-10)

http://www.skolverket.se/content/1/c4/65/63/Riktlinjer_BESK.pdf (Hämtat 2006-04-10)

<http://www.goteborg.se/prod/sk/skolutvecklingsenheten/dalis2.nsf/vyPublicerade/CF9CDF22E0B33316C1257145003ECC49?OpenDocument> (Hämtat 2006-05-14)

Bilaga 1

Lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (2006:67)

Lagens ändamål och tillämpningsområde

1§

Denna lag har till ändamål att främja barns och elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Lagen har också till ändamål att motverka annan kränkande behandling.

Denna lag tillämpas på utbildning och annan verksamhet som avses i skollagen (1985:1100).

Definitioner

2§

I denna lag avses med

elev: den som utbildas eller söker utbildning enligt skollagen (1985:1100),

barn: den som deltar i eller söker till förskoleverksamhet eller skolbarnsomsorg enligt skollagen,

personal: anställda och uppdragstagare i utbildning och annan verksamhet,

etnisk tillhörighet: att någon tillhör en grupp av personer som har samma nationella eller etniska ursprung, ras eller hudfärg,

sexuell läggning: homosexuell, bisexuell eller heterosexuell läggning,

funktionshinder: varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå,

trakasserier: ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet, och som

1. 1. har samband med

- etnisk tillhörighet (etniska trakasserier),
- religion eller annan trosuppfattning (trakasserier på grund av religion eller annan trosuppfattning),
- sexuell läggning (trakasserier på grund av sexuell läggning),
- funktionshinder (trakasserier på grund av funktionshinder),
- kön (trakasserier på grund av kön), eller

1. 2. är av sexuell natur (sexuella trakasserier),

annan kränkande behandling: ett uppträdande som annars kränker ett barns eller en elevs värdighet.

Ansvar för anställda och uppdragstagare

3§

Huvudmannen för sådan verksamhet som avses i 1 § andra stycket ansvarar för att anställda och uppdragstagare i denna verksamhet följer de skyldigheter som anges i denna lag när de handlar i tjänsten eller inom ramen för uppdraget.

Tvingande bestämmelser

4§

Avtalsvillkor som inskränker skyldigheter enligt denna lag är utan verkan.

Aktiva åtgärder

Målinriktat arbete

5§

Huvudmannen för verksamheten skall se till att det bedrivs ett målinriktat arbete för att främja de ändamål som anges i 1 § första stycket. Särskilda föreskrifter om detta finns i 6-8 §§.

Likabehandlingsplan

6§

Huvudmannen för verksamheten eller den huvudmannen bestämmer skall se till att det finns en likabehandlingsplan för varje enskild verksamhet. Planen skall syfta till att främja barns och elevers lika rättigheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder och att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling. I planen skall planerade åtgärder redovisas. Planen skall årligen följas upp och ses över.

Skyldighet att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling

7§

Huvudmannen för verksamheten eller den huvudmannen bestämmer skall vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för trakasserier och annan kränkande behandling.

Skyldighet att utreda och vidta åtgärder mot trakasserier och annan kränkande behandling

8§

Om huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal får kännedom om att ett barn eller en elev i verksamheten anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller annan kränkande behandling i samband med att verksamheten genomförs, skall huvudmannen eller den huvudmannen bestämmer utreda omständigheterna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra fortsatta trakasserier eller annan kränkande behandling.

Förbud mot diskriminering

Direkt diskriminering

9§

Huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal får inte missgynna ett barn eller en elev genom att behandla barnet eller eleven sämre än denne företrädare för verksamheten behandlar, har behandlat eller skulle ha behandlat något annat barn eller någon annan elev i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder.

Indirekt diskriminering

10§

Huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal får inte missgynna ett barn eller en elev genom att tillämpa en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfaringssätt som framstår som neutralt men som i praktiken särskilt missgynnar barn eller elever med visst kön, viss etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller visst funktionshinder. Detta gäller dock inte om bestämmelsen, kriteriet eller förfaringssättet kan motiveras av ett berättigat mål och medlen är lämpliga och nödvändiga för att uppnå målet.

Trakasserier

11§

Huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal får inte utsätta ett barn eller en elev för trakasserier.

Instruktioner att diskriminera

12§

Huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal får inte lämna order eller instruktioner om diskriminering av ett barn eller en elev i sin verksamhet enligt 9-11 §§.

Förbud mot annan kränkande behandling

13§

Huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal får inte utsätta ett barn eller en elev för annan kränkande behandling.

Förbud mot repressalier

14§

Huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal får inte utsätta ett barn eller en elev för repressalier på grund av att barnet eller eleven har anmält eller påtalat att någon i verksamheten handlat i strid med denna lag eller på grund av att barnet eller eleven har medverkat i en utredning enligt denna lag.

Skadestånd

15§

Om huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal åsidosätter sina skyldigheter enligt 6-14 §§, skall huvudmannen dels betala skadestånd till barnet eller eleven för kränkning, dels ersätta annan skada som har orsakats av åsidosättandet. Skadestånd för kränkning i andra fall än vid diskriminering eller repressalier utgår dock inte, om kränkningen är ringa. Om det finns särskilda skäl, kan skadeståndet för kränkning sättas ned eller helt falla bort.

Tillsyn

16§

Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning, Handikappombudsmannen och Statens skolverk skall inom sina respektive ansvarsområden se till att denna lag följs. Huvudmannen för verksamheten eller rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion är skyldig att på uppmaning av en ombudsman eller av Statens skolverk lämna de uppgifter om förhållandena i verksamheten som kan vara av betydelse för tillsynen.

Rättegången

17§

Mål om skadestånd enligt denna lag skall handläggas enligt vad som är föreskrivet i rättegångsbalken om rättegången i tvistemål där förlikning om saken är tillåten.

I sådana mål kan det dock förordnas att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad, om den part som har förlorat målet hade skälig anledning att få tvisten prövad.

Bevisbörda

18§

Om ett barn eller en elev som anser sig ha blivit diskriminerad enligt 9-12 §§, utsatt för annan kränkande behandling enligt 13 § eller utsatt för repressalier enligt 14 § visar omständigheter som ger anledning att anta att hon eller han blivit diskriminerad, utsatt för annan kränkande behandling eller utsatt för repressalier, är det huvudmannen för verksamheten som skall visa att diskriminering, annan kränkande behandling eller repressalier inte förekommit.

19§

Om ett barn eller en elev visar att han eller hon har blivit utsatt för trakasserier eller annan kränkande behandling av ett annat barn eller en annan elev i samband med att verksamheten genomförs, skall huvudmannen för att undgå skadeståndsansvar visa att alla skäliga åtgärder för att förebygga eller förhindra behandlingen hade vidtagits.

Rätt att föra talan

20§

I en tvist om skadestånd enligt denna lag får Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning, Handikappombudsmannen eller Statens skolverk som part föra talan för en elev som medger det. För barn och elever under 18 år som inte har ingått äktenskap skall vårdnadshavarna lämna medgivande.

Om en ombudsman eller Statens skolverk för talan enligt första stycket, får ombudsmannen eller verket i samma rättegång föra också annan talan som ombud för barnet eller eleven.

Det som föreskrivs i rättegångsbalken om part beträffande jävsförhållande, personlig inställelse, hörande under sanningsförsäkran och andra frågor som rör bevisningen skall gälla även den för vilken en ombudsman eller Statens skolverk för talan enligt första stycket.

Preskription m.m.

21§

En talan i mål om skadestånd enligt 9, 10, 12 eller 14 § skall väckas inom två år efter det att den påtalade handlingen företogs eller en skyldighet senast skulle ha fullgjorts. I annat fall är rätten till talan förlorad.

22§

En talan som förs av Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning,

Handikappombudsmannen eller Statens skolverk behandlas som om talan hade förts av barnet eller eleven själv.

Bilaga 2

Intervjufrågor

1. Hur länge har du varit rektor på den här skolan?
2. Vad har ni haft för underlag i utarbetandet av likabehandlingsplanen?
3. Varför?
4. Hur har ni gått till väga i utarbetandet?
5. Vilka har varit delaktiga?
6. På vilket sätt?
7. Det står i Skolverkets allmänna råd (2006) att planen skall vara anpassad till behoven i den egna verksamheten. Vad innebär det för er del?
8. Är likabehandlingsplanen ett levande verktyg i den dagliga verksamheten? I så fall på vilket sätt?